БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч.
СЕНТЯБРЬ
14
СУББОТА
№ 219 (5623).

Өртээ 2 көп.

Чаңгыс сып-даа тараа кагбайын, бүгү дүжүттү дүрген ажаап алыыл!

КЫШ МАНАВАС

Каяа-даа кышкы үеде ажылдың чедиишкинин хамыктың мурнунда хынамчалыг болгаш өй-шаанда чоруттунган кышка белеткелдерден база улуг хамааржыр. Ам бо хүннерде республиканың бүгү-ле организацияларында, үлетпүр бүдүрүлгелеринде, культура албан черлеринде болгаш коммунал чуртталга бажыңнарында кышка белеткелдериниң массалыг хыналдазы чоруп турар.

Хөй-хөй бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның удуртукчулары, партия болгаш профэвилел организациялары кышка белеткелдер талазы-биле коллективтиг керээлерде айыттынган хемчеглерни боттандырар дээш организастыг ажылдарны бедик деңнелге чорутткан. Маңаа хамаарыштыр Кызылдың электростанциязында, дааранылга комбинадында, Элегес шахта эргелелинде, № 1 АТК-да, типографияда кышка белеткелдерни үлегерлиг чорутканын онзалап демдеглээри чугула. Одалга төптериниң, цехтерниң, мастерскаяларның капитал септелгези ол черлерде доозулган, ханаларны чугайлаары, эжиктерни, соңгаларны чылыглаары, шалаларны доозулаары дээн ышкаш ажылдар тургустунган график ёзугаар күүсеттинип турар. Ол бүдүрүлгелерге кыштың соогу мырыңай шаптык болбас деп чугаалап болур.

Ынчалзажок үлетпүр бүдүрүлгелерниң болгаш албан организация черлериниң кышка белеткели республикада ниитизи-биле кончуг оожум чоруттунуп турар. Бо чылын Кызылга коммунал албан черлериниң болгаш чуртталга бажыңнарының септелгезинге 129,9 муң рубль түңнүг капитал салыышкыннарны тускайлаан. Эрткен тос айларда ол хөреңгилерниң 80 ажыг хуузу шиңгээттинген хирезинде капитал септелге сөөлүнде херек кырында чаңгыс-даа объект ажыглалга кииртинмээн. Капитал салыышкыннарны шиңгээдириниң айларга болгаш кварталдарга хуваап каан планы мырыңай ажыр күүсеттинип турда, септелге доозулбайн турар байдалды кончуг шын эвес деп санаар болгаш ону моон соңгаар болдурбазының талазы-биле боттуг хемчеглерни алыры чугула.

Кызыл хоорайның чунар бажыңнарының чаңгызы-даа кышка белен эвес, котельнияларның шуптузу одалга сезонунга белеткеттинмээн, баш таарыыр черлерде, аалчылар бажыңнарында болгаш өске-даа коммунал албан черлеринде кышка белеткелдер графиктен озалдап чоруп турар. Ылаңгыя коммунал чуртталга бажыңнарының капитал септелгези оожум темпилиг чоруттунуп турары кончуг дүвүренчиг болуп турар. Кызылда бо чылын капитал септелгезин чорудар ужурлуг 17 бажыңнарның амдыгаа чедир чаңгызы-даа доозулбаан. Септелгениң шынары чавыс, чайын чылыг үеде тудугжулар янзы-бүрү материалдар чедишпезинден ажыл шагының хөй кезиин халас эртирип тургулаан таварылгалар дыка хөй. Ол дээрге хамыктың мурнунда Коммунал ажыл-агый министерствозунуң удуртукчуларының (эштер Еремеев, Конвиз), «Коммунтудугнуң» септелге-тудуг эргелелиниң (эштер Зильберман, Новицкий) кышка белеткелдерни өй-шаанда чорударынче чогуур кичээңгей салбаанының. Кызыл хооркүүскомнуң (эш Красный) капитал септелгени дүргедедир талазы-биле хамаарышкан организациялардан негелдени кошкатканының түңнели-дир.

Кышка белеткелдерниң амгы темпилери-биле ажылдаар болза, капитал септелге мырыңай кышка чедир уламчылаар хире байдал тургустунуп келген. Шак ындыг чорук чурттакчыларны биче эвес бергедээшкиннерге таварыштырып, оларның талазындан чөптүг хомудалдарны көдүрүп үндүреринге чедирип турары-биле моон соңгаар эптежип болбас.

Республиканың районнарында кышка белеткелдерниң чорудулгазында четпестер ам-даа дыка хөй. Өвүр, Тес-Хем, Бии-Хем, Тожу районнарда коммунал албан черлериниң кышка белеткели озалдап, ылангыя чуртталга бажыңнарының капитал септелгези ам чаа эгелеп турары улуг дүвүрээзинни болдуруп келген. Ол районнарның күүскомнары хамаарышкан коммунал-хандырылга конторларының ажыл-чорудулгазын экижидерин кичээңгейге алгаш, кышка белеткелдерни арткан хонуктарда доозарын хандырар ужурлуг. Эрткен чылын республиканың хөй-хөй районнарынга кышка белеткелди кулу деңнелге чорутканындан бергедээшкиннер эвээш эвес үнүп кээп турган. Коммунал ажыл-агый министерствозунуң-даа, районнарның-даа удуртукчулары эрткен чылгы чазыглардан боттуг түңнел үндүрбээн чорукту шын эвес деп санаар ужурлуг.

Чамдык районнарда одалга төптериниң кышка белеткелдери тендии хожудап турар. Чижээ, Хандагайтыда котельнияның эптелге-монтаж ажылдары амдыгаа чедир эгелевээн. Ол чорук район төвүнде школаны, эмнелгени кышкы үеде чылыдылга чок болдурарынга чедирип келгенин улуг дүвүрээзин-биле демдеглевес аргажок. Хандагайтыга болгаш Суг-Аксынга одалга төптерин тургузар чугула ажылды кичээңгейге албайн тургаш, хөлүн эрттир хожудаткан дугайын Чадаана «көдээ-тудуг» эргелелиниң начальниги эш Түгерден шыңгыызы-биле айтырар херек.

Тожунуң Тоора-Хемде, Таңдының Хову-Аксы суурда одалга төптериниң кышка белеткелдери база кончуг багай чоруттунуп турар. Ылангыя Хову-Аксы суурда электростанциязындан ажылчын суурже изиг суг дамчыдар хоорзаның эптелгези болгаш чылыглаашкыны эмин эрттир хожудап турар.

Районнарда коммунал электростанцияларның кышка белеткели база хожудап турар. Шагаан-Арыгда, Тоора-Хемде, Чадаанада электри хандырылгазы ам безин удаа-дараа үзүктелип, бүдүрүлгелерниң, школаларның, албан черлериниң кежээки үеде ажылдаарынга шаптыктап турар. Ол электростанцияларның капитал септелгези ай-айы-биле узамдыгып турар, ынчаарга кажан доостуру тодаргай билдинмес. Коммунал чуртталга бажыңнарында эргижирээн электропроводтарын солууру мырыңай кичээңгейден дашкаарлап турар.

Районнарның коммунал хандырылга конторараларында капитал септелге чорудар ажылчыннар эвээш, ылаңгыя тууйбудан суугу салыр тускай мергежилдиг кижилер чедишпестеп турар. Ооң түңнелинде кышка белеткелдер баш бурунгаар тургустунган план чокка ала-чаягаарлаашкынга кирип турар.

Бай-Хаак суурнуң суг хандырылгазын экижидер талазы-биле айтырыгны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сессияларынга көдүрүп турган. Ынчалзажок амгы үеде район төвүнде суг алыр чүгле чаңгыс чер ажылдап турар, а суг дамчыдар системаның ийиги ээлчээн кылырынче амдыгаа чедир эгелеп кирбээн.

Ак-Довурак суурга эрткен чылын чуртталга бажыңнарының батереялары доңуп, соок айларда чылыдылга мырыңай үстүп турган. Амгы үеде ында кышка белеткелдер база организастыг байдалдыг чоруттунуп, эрткен чылгы четпестерниң катаптаар демдектери амдыгааштан көстүп кээп турар.

Кышка чедир мырыңай эвээш үе арткан, бүдүрүлгелерниң, Коммунал ажыл-агый министерствозунуң болгаш районнарның удуртукчулары арткан үеде кышка белеткелдерни чедиишкинниг доозарының бүгү хемчеглерин ап чорудары чугула.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ПРОФЕССОР Л. П. ПОТАПОВТУ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Тыва улустуң төөгүзүн өөренип шинчилээринге болгаш «Тываның төөгүзү» деп коллективтиг ажылды тургузарынга ачы-хавыязы дээш профессор Леонид Павлович **ПОТАПОВТУ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле** шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары К. ДИИГА.

Кызыл хоорай, 1963 чылдың сентябрь 9.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ПРОФЕССОР В. И. ДУЛОВТУ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Тыва улустуң төөгүзүн өөренип шинчилээринге болгаш түс чериниң башкы, эртем кадрларын белеткээринге ачы-хавыязы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр бежен хар харлааны-биле холбаштыр профессор Всеволод Иванович **ДУЛОВТУ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле** шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары К. ДИИГА.

Кызыл хоорай, 1963 чылдың сентябрь 9.

КНО-нуң Кол Ассамблеязынга төлээлер

Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының сентябрь 17-де Нью-Йоркка ажыттынар XVIII сессиязынга баар ССРЭ-ниң төлээлерин ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели дараазында составтыг кылдыр бадылаан: А. А. Громыко (төлээлерниң баштыңы), В. С. Семёнов, Н. Т. Федеренко, М. А. Меньшиков, С. А. Азимов (төлээлерниң кежигүннери). Төлээниң кежигүннериниң оралакчыларынга: Г. П. Аркадьев, И. Н. Земсков, К. В. Новиков, П. Д. Морозов, В. Г. Солодовников оларны бадылаан.

* * *

Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының XVIII сессиязынга баар төлээлерни Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлели дараазында составтыг кылдыр томуйлаан: Л. Ф. Паламарчук (төлээлерниң баштыңы), Л. Е. Кизи, Е. И. Згурская, М. Д. Поляничко, А. А. Бойко (төлээлерниң кежигүннери).

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XVIII сессиязынга баар БССР-ниң төлээлерин Белорус ССР-ниң Министрлер Чөвүлели дараазында составтыг кылдыр бадылаан: К. В. Киселев (төлээлерниң баштыңы), П. Е. Асталенко, М. А. Минкович, И. П. Шамякин, Г. Г. Чернушенко (төлээлерниң кежигүннери).

Республикада дүжүт ажаап алыышкыны

(1963 чылдың сентябрь 10-да хуу-биле)

Районнар ажыл-агыйлар	тараа	кукуруза
Барыын-Хемчик	57,2	62,7
Улуг-Хем	39,7	27,9
Чөөн-Хемчик	29,1	47,6
Чөөн-Хемчик эргелел	39,7	42,3
Каа-Хем	43,8	91,3
Таңды	32,7	50,0
Бии-Хем	26,7	54,2
Тожу		
Таңды эргелел	34,2	61,9
Тес-Хем	4,9	19,7
Өвүр	2,8	62,3
Тес-Хем эргелел	4,7	26,0
СОВХОЗТАР:		
«Барлык»	75,9	75,9
«Шекпээр»	57,9	45,1
«Сукпак»	56,3	54,3
«Көк-Тей»	50,3	78,1
«ҮТКА 25 чылы»	47,6	32,1
«Элегес»	39,3	66,6
«Тээли»	38,8	78,7
«Улуг-Хая»	37,8	37,1
«Межегей»	36,5	18,3
«Найырал»	36,1	17,2
«Чыраа-Бажы»	35,9	54,5
Дуржулга станциязы	31,1	23,1
«Сүт-Хөл»	29,3	46,8
«Тиилелге»	19,7	39,1
«Тыва»	17,6	57,1
«Өөк»	13,8	72,5
«Тес-Хем»	3,5	53,2

РЕСПУБЛИКАДА ТАРАА КУЛЬТУРАЛАРЫНЫҢ 35 ХУУЗУ, КУКУРУЗАНЫҢ 47,1 ХУУЗУ АЖААП АЛДЫНГАН.

Мурнакчыларга деңнежир

ШУЙ. (Телефон-биле). Барыын-Хемчик районда «Мурнакчы» колхоз мал чеми белеткээринге болдунар бүгү-ле аргаларны организастап турар. Хову ажылының бригадазындан саваң бөлүп сараттаар, школачылар болгаш контора ажылдакчыларындан будук-бүрү белеткээр звеноларны чер болганда организастаан. Сиген белеткээр ажылга шефти доктаамал чорударын чаңчыл болган.

Техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглавышаан, күш-ажылды шын организастаанының уламындан колхозчулар 8060 центнер сиген белеткээр хүлээлгезинден ам 5640 центнерни бөлүп сараттаан. Баштайгы кестинген 300 гектар кукурузадан 10 муң центнер ногаан массаны силостаан. Ол ышкаш 300 центнер будук-бүрүнү база белеткээн.

Баксыратпайн, эки ажаап сараттаан зелёнканың малга хоолузу бедик болур. Сарыг-Белде 80 гектар, Бавыдайда 36 гектар болгаш Узун-Кыйыгда 80 гектар көк-суламын колхоз база ажаап кирипкен.

Ниитиниң малынга улам-на хөй, эки шынарлыг чемни белеткээри дээш чарыштың мурнуку одуруунда Барлык-Аксында Салчак Дадарның бирги хой бригадазының коллективи чоруп турар. Олар 1200 центнер сиген белеткээр хүлээлгезин 1800 центнер кылдыр күүсеткен.

Мурнакчы комбайнерлер

Улуг-Хем районда «Чодураа» колхозтуң механизаторлары болгаш тараажылары амгы бо хүннерде бүгү күжүн тараа ажаап алыышкынынче угландырган. Ажыл-ишчилер чооккү үеге чедир 1323 га тарааны кескеннер. Комбайнерлер А. Кызыл-оол 248, П. Кабанов 227, Д. Сегбе 182 га тарааны түс-тузунда ажаап алганнар. Бо эштер дүжүт дээш демиселдиң мурнуку одуруунда чоруп турар. Чолаачылар эштер Шойдум, Санчай-оол олар база-ла шалыпчылар. Мында мурнакчыларның саны хүн-бүрү өзүп орар. Чодурааның тараажылары ам 111 тонна кызыл-тасты күрүне шыгжамырынга дужааган.

ТОДАРГАЙ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЗЫН

Күскү хову ажылдакчыларының амгы изиг-түлүк хүннеринде техникага камныг болур чорукту шыңгыырадыр, ону башкарар кадрларга сагыш човангыр болур, ынчангаш техниканың бүгү күчүзүн чөптүг ажыглаар ужурлуг бис.

Бистиң совхозувуста техникага камныг болгаш боттары кызымак ажылдап турар Семен Маковкин, Тумат Ангыр-оол, Ховалыг Хемер-оол оларны болгаш оон-даа өске мурнакчы механизаторларны чоргаарал-биле адап болур.

Оон-биле чергелештир техника ажыглалында, механизатор кадрлар-биле ажылда улуг четпестер бистиң совхозувуста бар. Самбуу Дадар-оол хөй уругларның адазы. 1961 чылда Шагаан-Арыгга трактористер курузун доозуп алган болгаш механизатор ажылчын болуп ажылдаар күзелин илереткен. Ол хирезинде-ле, аңаа хүлээдип берген № 26 «ТД-54» тракторну үргүлчү арагалап, ээрик, ажылдап тургаш, ол үрээн. Техникага кам чок ол арагачыга ам № 65 «ДТ-54»-тү берип каан. Тракторист Кандан-оол Кызыл-оол «МТЗ-50Л» маркалыг чаа «Беларусьту» кадыр элче чууп бадырыпкан. Николай Цыбин база бир ындыг тракторну үрээш, херим иштинде «шыгжап» каан. Совхозтуң дирекциязы техникага шак мындыг кам чок кижилерге хандыг-даа буруу хүлээтпейн турары кайгамчык.

Кадрлар-биле ажыл мында база багай тургустунган. Трактор бригадазының бригадири О. Хуралдаа ажылчыннар-биле эптиг, кижизидилгелиг ажыл чорутпайн, чүгле чагырып-дужаарының бюрократсыг методу-биле ажылдап турар. Ол, аныяк кадрларны ажылындан үндүреринге өйлежип турар.

Механизатор кадрлар-биле ажылды экижидер талазы-биле тодаргай хемчеглерни алыры совхозтуң партия организациязындан болгаш дирекциязындан негеттинип турар.

Х. АНАЙ-ООЛ,
Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая»
совхозунуң трактористи.

Таңды районнуң «Совет Россия» колхозунуң Чагытайда ийиги трактор-хову бригадазының ажыл-ишчилери дүжүт ажаап алыышкынын чедиишкинниг чорудуп турар. Ук бригада сентябрь 10-га чедир күрүне шыгжамырынга 273 тонна тарааны киирген.

ЧУРУКТА: Колхозтуң № 2 бригадазының шаңында.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Күрүне шыгжамырынга

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозунуң ажыл-ишчилери Төрээн чуртка улам хөй тарааны бээр дээш чай-чапсар дивейн ажылдап турарлар.

Сентябрьның 11-ге чедир колхоз күрүне шыгжамырынга 500 ажыг тонна тарааны киирген. Ол тараа колдуунда-ла Чеди-Пашта № 2 бригададан кирген.

Бо колхозтуң тараалаң ховуларында күш-ажылчы шолбаннарны хөйү-биле адап болур. Ылаңгыя комбайнерлер Моңгуш Быстай-оол, Бичекей Арагачы, Мунзук Черлик-оол, Ондар Бавуу олар хүн бүрүнүң ажыл нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар.

«ХАДЫҢ» КОЛХОЗТА

ТАРАА АЖААЛДАЗЫ

Бии-Хем районнуң «Хадың» колхозунда ажаап алыышкын хайныышкынныг чоруп турар. Колхозтуң тараажылары сентябрь 8-ке чедир 1411 га тарааны дорт кестирген. Ажаап алыышкынның эгезинден тура комбайнерлер А. Абрамов, В. Гончаров, В. Осипов, А. Даваа, Я. Горбунов мурнуку одуругда чоруп турар. Хүнде 15—20 га тарааны кезип турар комбайнерлерге колхоз баштаар чери акша шаңналын бербишаан, шилчиир кызыл тукту тыпсып келген. Ам комбайнерлерниң аразындан А. Абрамов ол тукту быжыг тудуп турар. Кестинген шөлдерниң саваңын трактор удур сараттап турар.

• • •

АҢГЫС АҢДАРЫЛГАЗЫ

Колхоз күскү ажылдар-биле чергелештир аңгыс аңдарылгазын база чорудуп турар. Бо хүннерге чедир ам 480 га аңгыс аңдартынган. Чер аңдарылгазында трактористер Д. Тас-оол, М. Кызыл-оол, К. Даваа болгаш өскелер-даа хүнде 6,5 га аңгыс аңдарар нормазын 9 га чедирип турар. Доктааткан нормазындан ыракта хөй аңгыс аңдарганнарга акша шаңналын база тыпсып турар.

ЧЫРГАКЫ САЛБЫРДА

Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң ховуларында ажаап алыышкын түлүктеп турар. Ооң Чыргакы салбырының тараажылары ажаап алыышкынны Хорум-Даг, Чыраа-Бажы салбырлардан орайтап эгелезе-даа, ам оларны мурнай берген. Салбырның комбайнерлери дүн-хүнде ийи ээлчеглиг ажылдап келгеш, чоокка чедир 1000 га тарааны кескен. Чилириг-биле демисел салбырда аажок күштелген. Тускай тургускан дежурныйлар, ылаңгыя дүнеки үеде кезилдениң шынарын хынавышаан, комбайннарның хөй туруушкунун болдурбас дээш, оларны үргүлчү хайгаарап турар.

Хүнде 14—15 га тарааны доктаамал кезип, кызымак ажылдап турарлар бисте хөй. Оларга О. Дыртыына, Д. Калин, Д. Күнзек болгаш өскелер-даа хамааржыр. Комбайнерлерниң аразында калбарган чарыштың түңнелин чеди хонгаш үндүрүп турар. Бо удаада О. Дыртыына 150 га тарааны кескеш, шилчиир Кызыл тук-биле акша шаңналын алган. Бир эвес эки хүннер болур болза ажаап алыышкынны сентябрь 25-те доозар арга бар.

ОРГАНИЗАСТЫГ АЖЫЛ

БЕЛДИР-АРЫГ. (Телефон-биле). Ажыл-херек бүрүзүнүң чедиишкинниг болуру баш бурунгаар эки белеткелден болгаш организастыг удуртулгадан чугула хамааржыр. Тес-Хем районда «Чодураа» колхоз, бо чылын үнүш орайтаан болзажок, 10 муң центнер сиген белеткээр планының 82 хуу чедир күүседи берген азы 8920 центнерни бөлүп сараттаан.

Ниитиниң малынга четчир, эки хоолулуг чемни белеткеп алыры дээш ажыл улам калбарып турар. Сиген шөлдеринде тос бригада бар, оларның бежи малчыннардан тургустунган. Бо талазы-биле үлегерлиг ажылдап турарларны база айтып болур. Тесте эш Данзырыңның удуртканы бирги хойжу бригаданың коллективи 1318 центнер, Шаранурда үшкү хойжу бригада (удуртукчузу эш Хайың) 1182 центнер сигенни белеткээн.

Колхозтуң кукурузачылары ажаап алыышкынны база түлүк чорудуп турар. Баштайгы кестинген 205 гектардан 12300 центнер ногаан массаны силостаан. Ол ышкаш школачылар колдаан бригада мал чеминге 470 центнер будук-бүрү чемни белеткээн.

Көдээ ажыл-агыйы ажылының *хүн демдеглели*

Ажаап алыышкын ажылдары изиг-түлүк чоруп турар. Барыын-Хемчиктиң, Каа-Хемниң, Чөөн-Хемчиктиң чамдык ажыл-агыйлары ажаап алыышкынны доозарынга чоокшулаан. Каа-Хемниң «Коммунизмче орук», Чөөн-Хемчиктиң «Искра» колхозтары ажаап алыышкынның мурнакчылары болуп турар. «Көк-Тей», «Барлык», «Шекпээр» совхозтар тараа культураларының ажаап алыышкынын бедик темпилиг чорудуп турар. Ооң-биле кады мурнунда хожудап турган ажыл-агыйлар база темпизин дүргедедип эгелээн. «Тиилелге» совхозтуң механизаторларының күш-ажылчы идепкейи илези-биле өскен. Ында сентябрь 13-ке чедир 7.000 гектар хире тараа культуралары ажаап алдынган, аңгыс аңдарыышкыны үзүктел чок чоруп турар.

«Тиилелге» совхоз эрткен чылдарда аңгыс аңдарарының планын күүсетпейн келген. Ажыл-агый чыл бүрүде тарылгаларның улуг кезиин чазын аңдарган черге тарып турган. Ол чорук чүс-чүс тонна тарааны чедир албазынга чедирип турган. Ам удуртукчулар, тускай эртемниглер канчап-даа тургаш, хөй аңгысты аңдарып алырын шиитпирлээн. Совхоз бо чылын 10 муң гектар чайгы черни белеткеп, 5 муң гектар аңгысты аңдарган.

«Межегей» совхоз тараа кезилдезиниң темпизин дүргедедип турар. Сентябрь 13-ке чедир ында 7.404 гектар тараа кестинген, 6 муң гектар бастыртынган. Дуржулгалыг комбайнерлер С. Суворов оолдары-биле кады, а ол ышкаш В. Тимков, Г. Шараев олар мурнукузу ышкаш мурнап чоруп турар. Тимков болгаш Шараев олар «ЖВН-10» деп калбарты алыр жаткаларга ажылдавышаан, 1200 гектар тараа культураларын тавычалай кестирген болгаш 353 гектар черниң тавычаларын бөлдүрген.

Совхоз келир чылдың дүжүдүнге чер белеткээр талазы-биле улуг кичээнгей салып турар. Трактористер А. Андриенко, В. Вышар, В. Александров, М. Благодатский хүн бүрүде 6,7 гектар черни аңдарар нормалыг тургаш 12—13 гектарны аңдарып турар. Совхоз 6.703 гектар чайгы черни белеткеп, 3350 гектар аңгысты аңдарган. Ажылды үрей кылыр чорук-биле шыңгыы демисел чоруттунуп турар. Чижээ, трактористер Матюков, Врублевский, Синев, Тимеранов олар 18 гектар черни дески эвес оргалай аңдарган. Агроном ол черни брактааш, ону катап аңдарарын негээн. Чарыгдаттынган кывар-чаар чүүлдүң өртээн үрей кылыкчылардан төлеттирген.

Улуг-хемчилер келир чылдың дүжүдүнүң дугайында сагыш салыышкынны илередип турар. Ында аңгыс аңдарарының планы 25,8 хуу, а «Найырал» совхозта—49 хуу күүсеттинген. Каа-Хемниң «Октябрь 14 чылы», Таңдының «Революцияның чалбыышы» болгаш Чөөн-Хемчиктиң «Большевик» колхозтарында эрте дески кылдыр аңдарган аңгыс эвээш эвес. Ындыг болза-даа дыка хөй ажыл-агыйлар ынчаар ажылдавайн турар.

Каа-Хемниң «Кызыл тук» болгаш «Тиилелге», Улуг-Хемниң «Күш-ажылдың хостуу», «Чодураа» болгаш «Х Улуг хурал» колхозтары аңгыс аңдарыышкынын аажок оожум темпилиг чорудуп турар. Ынчаарга Барыын-Хемчиктиң «Большевик» болгаш Таңдының «Коммунизмниң херели» колхозтары аңгыс аңдарар ажылче сентябрьның баштайгы он хонуунда безин эгелеп кирбээн.

Сентябрь айның ийиги он хонуунуң эгезинге чедир республикада ниитизи-биле 41.505 гектар аңгыс аңдартынган. Ол болза планга удур 14 хуу болуп турар. Тес-Хем бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-агыйларында аңгыс аңдарыышкыны онза багай чоруп турар. Ында чүгле Тес-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозу аңгыс аңдарыышкынынче эгелеп кирген.

Сентябрьның баштайгы чартыы төнер чыгаан. Доңат дүжери база чоокшулаан. Ындыг турбуже дыка хөй колхозтар болгаш совхозтар аңгыс аңдарар ажылды амга чедир ёзулуг организастап шыдаваан. Ындыг чорук-биле эптежип болбас. Партия организациялары ажылды узамдыктырып, аңгыс аңдарар агрегаттарны четче ажылдадып шыдавайн турар тускай эртемниглерден шыңгыы негелде кылыр ужурлуг. Бүгү-ле күскү хову ажылдары ам комплексилиг чоруттунган турарын чедип алыры чугула. Аңгыс аңдарар талазы-биле тускай звеноларны тургузар, оларның техниктиг хандырылгазын экижидер арга ажыл-агый бүрүзүнде бар. Трактор-лар моторлары дүне-даа, хүндүс-даа ховуларга доктаамал дагжап турар кылдыр ажылды ынчаар организастаар херек. Өй-шаанда аңдарган аңгыс бедик дүжүттүң үндезини, часкы тарылганы организастыг чорударының магадылалы болур. Ынчангаш ажылчын минута бүрүзүн дүжүт ажаап алыышкынынга ышкаш чер белеткээринге база ынчаар ажыглаар ужурлуг.

Чаңгыс хүн иштинде

Күрүне шыгжамырынга тараа киирилдезиниң темпизи республикада улам-на күштелип турар. Чүгле сентябрьның 12-де 1425 тонна тараа дужааттынган. Ол хүн Каа-Хем район 553 тонна, Таңды район 518 тонна тарааны күрүне шыгжамырынга киирген. Чаңгыс «Тиилелге» совхоз күр черниң 181 тонна тараазын ол хүн дужааган.

Күрүнеге тараа садар хүлээлгезин «Көк-Тей» совхоз 100,3 хуу күүсеткеш, сөзүн ээлээн. Бо талазы-биле чарыштың мурнуку одуруунда оон ынай «Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы», «Межегей» совхозтар чоруп турар.

Республикада аңгыс аңдарылгазы

(Сентябрь 10-да хуу-биле)

Районнар болгаш ажыл-агыйлар	Аңдарган черниң хуузу
Улуг-Хем	24,0
Барыын-Хемчик	17,5
Чөөн-Хемчик	9,7
Чөөн-Хемчик эргелелдиң түңү	18,1
Каа-Хем	14,8
Таңды	12,2
Бии-Хем	10,1
Тожу	—
Таңды эргелелдиң түңү	12,4
Өвүр	1,4
Тес-Хем	—
Тес-Хем эргелелдиң түңү	0,2
СОВХОЗТАР:	
«Найырал»	41,8
«Көк-Тей»	30,1
«Шекпээр»	29,8
«Сукпак»	28,6
«ҮТКА 25 чылы»	24,9
«Улуг-Хая»	22,5
«Барлык»	18,8
«Элегес»	14,7
«Межегей»	14,5
«Сүт-Хөл»	14,0
«Тээли»	9,5
«Чыраа-Бажы»	8,9
Дуржулга станциязы	7,5
«Тиилелге»	2,5
«Өөк»	1,9
«Тес-Хем»	—

Аңгыс аңдарылгазының чыл планын республиканың колхозтары 11,6, совхозтары 15,7 хуу күүсеткен.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ

«Искра» колхоз 1200 тонна сиген белеткээр планныг. Ам чоокка чедир 730 тоннаны бөлүп тургускан. Ол ышкаш, тараан шөлден 190 тонна сигенни кескеш, фермада сараттаан. Кукурузаның ногаан массазының силостаашкыны база үргүлчүлеп турар.

Бо ажылда чамдык четпестерни база демдеглезе чогуур. Мал чеми белеткээриниң планы ам-даа күүсеттинмейн турда-ла, Хадың иштинге тараан, силостаар дээн 148 га көк суланы ферманың хаваннары-биле колхозчуларның инектери дойлап каан. Ол шөлге тараан суланы эрткен чылын база-ла мал чип каан.

Бии-Хем район.

МАЛ КЫШТАГЛАДЫЫШКЫНЫНГА БҮГҮ ТАЛА-БИЛЕ БЕЛЕТКЕНИР

Мал кыштагладыышкынының организастаарының айтырыы малдың баш санын өстүрериниң, ооң продуктуларын бүдүрерин көвүдедириниң херээнге эң чугула хемчеглерниң бирээзи болур. Мал чемнериниң белеткелин болгаш ажыглалын, кажааларны, суг хандырылгазын белеткээрин, кадрларны шилип алырын, оларның күш-ажылын организастаарын канчаар чорутканындан мал кыштагладыышкынының чедиишкинниг чорудары кол хамааржыр.

Мал кыштагладыышкынынга белеткелдиң айтырыынга мындыг чүүлдер хамааржыр: кышкы үеже шилчиири-биле чергелештир инектерниң саалдазын, малдарның чемгерилгезин организастаары, малды түс-түс коданнарга шын үзери, тарып боозадылганы, ветеринария хемчеглерин болгаш малдарның кадыкшылынга, продуктулуунга хамаарышкан өске-даа хемчеглерни доозар.

Малды чемнер-биле хандырары, кышкы үеде чемгерилгени шын чорудары кол чүүл болур. Чем барда — мал-даа, эът, сүт, дүк-даа бар болур. Бо чылдың агаар-бойдузунуң таарымчалыг эвес байдалын өөренип көргеш, малдың бөдүүн болгаш шыктыг чемнерин чер болгандан дилеп тывар, болдунар-ла хөй-биле белеткээр сорулга ажыл-агыйларның удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң, бүгү малчыннарның мурнунга салдынган турган. Бо ажыл ам мырынай чидии-биле тургустунуп келген.

Сентябрь 10-га чедир колхозтар, совхозтар сиген белеткелиниң планын 43,1 хуу, ооң иштинде «Найырал» совхоз чүгле 25,0, «Улуг-Хая» — 33,2, «Элегес» — 29,6, «Сукпак» — 13,0 хуу күүсеткен. Республикага 861 муң тонна силос салыр турган болза салдынганы 137,5 муң тонна. Будук-бүрү чемнер белеткээриниң планы чүгле 3,3 хуу күүсеттинген. Мал чемнериниң белеткели эң дувурээзинниг байдалда деп чүвени бо саннар көргүзүп турар.

Малды бөдүүн болгаш шыктыг чемнер-биле хандырып болурунуң аргазы ажыл-агый бүрүзүнде бар. Ам-даа ажаап алдынмаан 30 муң га ажыг шөлде чаягаар үнген, 15 муң шөлде — тарымал оът-сигеннерни кезип, бүгү саванны чаңгыс килограммга чедир ажаап алыры колхозтарга, совхозтарга онаажып турар. Тес-Хем районнуң ажыл-агыйларының кылып турары ышкаш, сиген чыылдазынга немелде кылдыр хову одарларының сигенин кезерин организастаа чогуур. Тулаалыг, чадаң үнүштүг, эзим ишти черлерден сиген белеткелин база үргүлчүлээр херек. 56 муң тонна будук-бүрү чемнерни белеткээриниң планын күүседирин бүгү күжениишкин-биле чедип алыры чугула. Ол бөдүүн чем-биле 250 муң баш хойну чемгерип болур.

Шыктыг чемнерниң белеткелин долдурар сорулга-биле силостаашкынга өске силос культураларын холуштурар аргазы, чижээ, картофельдиң, чигир свёклазының сыптарын, бахча болгаш ногаа культураларының артынчыларын, хээндектээн саванны кукурузаның ногаан массазы-биле холуй силостаарын СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели бүгү ажыл-агыйларга сүмелээн. Мооң күсели-биле колхозтар, совхозтар силостаан чемнерниң курлавырын 25—30 муң тоннага көвүдедип болур болгаш ооң-биле немелде чем кылдыр 250—300 муң баш хой, өшкүнү азырап болур.

Кукурузаны аажок өл-шык турда силостаарын өөренип көргеш, хээндектээн саваң-биле холуштур силостааш, ооң эң чемиштиг шык суун бүрүн ажыглаары эргежок чугула. Ынчангаш, эвээш хоолулуг саваң, ногаан массаның шык суу-биле холушкаш, улам чымчап, малга эки чиртингир апаар, а ногаан силос массазының чемгерилгеге херек шык суу бүрүн ажыглаттынар.

Ындыг турбуже чамдык ажыл-агыйларда бо үнелиг сүме ажыглаттынмайн, ногаан массаның чемиштиг суу кандыг-даа ажыглал чокка салдынган силостуң даштынче сыстып үнүп турар. Ындыг ажыл-агыйжы эвес чорук «Межегей», «Улуг-Хая» совхозтарда, «Совет Тыва» колхозта, дуржулга станциязында болуп турар. Мындыг чорукту болдурбайн, кукурузаны саваң-биле холуй силостаар херек.

Келир кыштаглаашкынга саваң болза бөдүүн чемнерниң балансызынга 60-дан эвээш эвес хууну ээлээр ужурлуг. Моон ап көөрге, бүгү саванны бөлүп сараатаары колхоз, совхоз бүрүзүнүң соңгаарлаттынмас хереэ болур. Саванны өртедип азы ангыс-биле кады андарып болбас. «Тиилелге» совхозта 250 га шөлде үнелиг чочак-тараа саваңын өй-шаанда ажаап албайн турда-ла ооң өңү карарып, бедик чемиштиг шынарын чидирген. Ында № 7 бригаданың бригадири эш Клинчат саванны бөлбейн, ангысты андарып турар. «Межегей», «Найырал», «Улуг-Хая» совхозтарда, «Совет Россия», «Совет Тыва» колхозтарда болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйларда саванны мал чеминге бөлүп албайн турар. Бо дээрге мал кыштагладыышкынынга белеткелге харысаалга чок чоруктур.

Мал чемнериниң четпезин долдурар төлээде, бүгү саванны ажаап алыр херек. Саванны чүгле ангыс андарар дээш чайладып бөлер эвес, ону эки сараттап алыр. «Элегес» совхоз 400 га шөлдүң саваңын кукуруза-биле холуй силостааш, силос салыышкынын 400—450 тоннадан эвээш эвеске көвүдеткен. Ону өске ажыл-агыйлар черле кылып болур.

Малды чемнер-биле хандырарының ийиги эң чугула чүүлү, бистиң байдалдарывыска, кышкы одарларны чөп ажыглаары болур. Кышкы одарларның курган сигениниң гектардан ортумак дүжүдүн 1.8 центнер деп тодарадыр. Бир эвес бисте кышкы одарлар 1,5 миллион гектар ажыг деп алырга, ооң күсели-биле хөй хемчээлдиг бөдүүн чемнерни ап болур аргалыг бис. Мону барымдаалааш, курлавыр кыштагларны белеткээрин эгелезе чогуур, кодан хой бүрүзүнге кол кыштагдан аңгыда, бөдүүн арга-биле кылган азы катон кажаалыг бир артык кыштаглыг болуру күзенчиг. Ол чорук кышкы одарларны эки ажыглаарын хандырар.

Кыштаглаашкынны чедиишкинниг чорудар төлээде, мал чемнериниң бүгү курлавырын болгаш кышкы одарларны шыңгыы камналгалыг ажыглаарын организастаар. Кыштаглаашкын эгелээринге чедир кышкы одарларны, сигенни, саванны, силосту болгаш будук-бүрү чемнерни малдарның чүзүн аайы-биле хуваап планнаар ужурлуг. Мал чемнерин камналгалыг чарыгдаары-биле бүгү фермаларга, кодан инек, хой бүрүзүнге таарымчалыг кормушкаларны белеткээр, чемнерниң хүн бүрү чарыгдалын тодарадыр, ажыглаан сигеннерни эки эптиг черлерге тургузар, салдынган силосту, сараттаан сигенни, саваңны кажаалаар херек.

Мал чемнерин малга кайы хамаан чок чиртир, ажыл-агыйжы эвес чарыгдал кылыр, оорладыр чоруктарны болдурбас. Бо херекке, колхозтарның, совхозтарның партия-күрүне контролюнуң постулары, кедээ Советтерниң доктаамал комиссиялары, бүдүрүлге эргелелдериниң, ажыл-агыйларның тускай эртемниглери онза рольдуг болур ужурлуг.

Мал кыштагладыышкынынга белеткелди организастаар талазы-биле улуг болгаш чугула айтырыг кыштаглаашкынга малды кажаа-биле өй-шаанда хандырары болур. Ындыг турбуже бөгүнге чедир мал кажааларының септелгези херек кырында эгелевээн, чаа кажааларның тудуу эң оожум чоруп турар. Ылаңгыя план ёзугаар 70,8 муң баш хойга кажаалар тудар турган болза, сентябрь 1-ге чедир чүгле 16 муң хой кирер кажаалар туттунган болгаш 12 муң баш хойга кажааларны тудуп турар. Ынчангаш 42,8 муң хойну кыштаар оран-саваның тудуу ам-даа эгелевээн-дир. 7,3 муң инек кирер кажааларның тудуу база кылдынмайн турар.

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозу үш муң хойга, ийи чүс инекке, «Искра» колхозу дөрт муң хойга, ийи чүс инекке тудар кажааларының тудуун эгелевээн. Кышкы үеде малды кажаалар-биле хандырарын бодап турар ирги бе? деп, ол колхозтарның удуртукчуларындан айтырза чогуур-дур. Ол ышкаш Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозу 2400 хойга пландаан кажааларының тудуун база эгелевээн. «Тес-Хем», «УТКА 25 чылы», «Межегей» совхозтарда кажаалар тудуу эң оожум чоруп турар.

Чамдык ажыл-агыйларда кажааларның көржеңи аштаттынмаан, кажаалар дезинфекцилеттинмээн болгаш малдың күскү үеде семиртилгезин организаставайн турар.

Бүгү колхозтарга, совхозтарга ам бичии-даа соңгаарлатпас сорулга болза, малды кышка удур күш-деңгилделиг болдурар дээш, ажаап алдынган тараа болгаш кукуруза шөлүнге, сиген кескен шөлдерге малды одарладыры болур. Дүн-хүнде 14—15 шактан эвээш эвес үеде малды ынчаар одарладыр болгаш дус хандырылгазын үзүктелдирбес, хүнде ийи-үш катап суггарар. Бо ажылга бүгү малчыннар кол рольду ойнаар ужурлуг. Ынчангаш кыштаглаашкынга мал бүрүзү эки күш-деңгилделиг кирген турар.

Кышкы үеде малдың чемгерилгезиниң, ажаалдазының байдалын экижидер төлээде, колхоз, совхоз бүрүзүнге бөдүүн чемнерни чымчалыр шыгыдар саваларны белеткээри, саваң, силос дооргаар, тараа чуурар болгаш өске-даа бүгү херекселдерни септээри, белеткээри эргежок чугула.

Мал чеми таарааның четпезин барымдаалааш, хаваннарны чемгереринге болгаш хаван эъдиниң бот-үнезин чиигедиринге сиген далганын, тараа бөгүн нийти мал чеминиң балансызынга 55—60 хуудан куду эвести ээлээн турар кылдыр ажыглаары эргежок чугула. Моон ужурунда хаван өстүрүп турар ажыл-агыйлар янзы-бүрү сигеннерден азы люцернадан сиген далганын белеткеп эгелезе чогуур.

Колхозтарга, совхозтарга чыл бүрүде шаңнарны багай белеткээниниң хараазындан мал ажылынга эң үнелиг чем болур тараа артыышкыннары хөй-хөйү-биле үрелип каар. Ындыг чорукту болдурбас дээш бо чылын ажыл-агый бүрүзүнге шаңнарга тараа артыышкыннарын белеткээр болгаш ажаап алыр тускай звеноларны тургузары чугула. Бүгү тараа артыышкыннарын бок, довурактан арыглаар, кургадыр болгаш тускайлаан складтарга урар болза чогуур. Ынчанмас болза ол үнелиг чемни кадагалаары берге. Бир эвес тараа артыышкыннарын баш удур ынчаар белеткевес болза дораан изиир, ирип баксыраар апаар. Ооң-биле мал чемгерер болза, ылаңгыя чаш малдар аарыыр болгаш массалыг өлүмнээшкин тыптыр.

Кыштаглаашкынның үезинде малдың кадыкшылынга болгаш продуктулуунга суг хандырылгазы улуг ужур-дузалыг. Малдарга чылыг болгаш арыг суг артык ажыктыг болурун барымдаалааш, сентябрь—октябрь айларда бүгү фермаларга автосуггарылганы белеткээри, суг хандырылгазының бүгү системазын корум-чурумга кийрери, кудуктарны болгаш өске-даа суг алыр черлерни септээри чугула. Бир эвес автосуггарылга чок болза, чаягаар агып чыдар сугларга мал суггарар черлерни белеткээр ужурлуг. Чижээ, ынаар баарынга шаптараазынныг черлерни оруктаары, малдың суг ижер черлерин долгандыр кажаалаары болгаш оон-даа өске.

Малды минералдыг чемнер-биле өй-шаанда хандырарын уттуп болбас. Бирги ээлчегде кышкы үеде ортумаа-биле мыйыстыг бода малдың баш бүрүзүнге 9 кг, хойга — 5 кг, өшкүге — 2 кг, хаванга — 5 кг, кушка — 0,9 кг даг дузу онаажыр кылдыр дусту ажыл-агый бүрүзүнге сөөртүп алыры чугула.

Мал кыштагладыышкынынга белеткелдиң айтырыы онза шыңгыы болганда, ол ажылды удуртурун болгаш контрольдаарын ажыл-агыйларның удуртукчулары, бригадирлери, фермаларның эргелекчилери, зооветеринарияның тускай эртемниглери боттарының холунга алза чогуур.

Септелгени болгаш малдың чаа кажааларының, чурталга бажыңнарының, курлавыр кыштагларның, малчыннарга культура-амыдыралдың тудугларының тудуун; мал чемнериниң белеткелин доозарының графигин ам ажыл-агый бүрүзүнге бар болур. Оон-биле кады малга ветеринария талазы-биле кылыр ажылдарны, кодур, маагы, ыжар аарыгларны узуткаарын доозар талазы-биле хемчеглерни ап чорудар.

Кыштаглаашкынче шилчииринин үезинде инектерниң саалдазын, хаваннарның болгаш мыйыстыг бода малдың чемгерилгезин онза таарыштырза чогуур. Чүге дизе, ол үеде сүт саалдазы тыртыла бээр, малдарның деңгилдези кудулай бээр чорукту болдурбас. Хойнуң тарып боозадылгазын доозар болгаш инек тарып боозадыр пункттуларның ажылын экижидер.

Кыштаглаашкын мурнунда болгаш кышкы үеде бүгү ажылдарның сорулгаларын, канчаар организастаарын малчыннарның ортузунга тайылбырлаар ажылды чорудар. Бо айыткан хемчеглерни ажыл-агый бүрүзүнге чорудар болза, мал кыштагладыышкынын организастап чорударын дыка экижидер, малдың продуктулуун бедидер, мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле салдынган сорулганы күүседирин хандырар.

П. УШАКОВ,

Кедээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министриниң оралакчызы.

Алтайда кедээ ажыл-агыйның эртем-шинчилел институду хураганнарны эътке хереглээри-биле өй-тавында күжениишкинниг семирти азырап өстүрериниң дуржулгазын кылып турар. «Ромни-Марш» болгаш «Линкольн» деп дүрген четчир, эъткир уксааның кошкарлары-биле хойларны хайнакташтырып турар. Хураганнарны кол чемгерер чем — кукуруза силозу болгаш концентраттар.

Февраль-мартта төрүттүнген хураганнар 9 айлыында 44—46 килограмм деңзилиг болуп турарын ийи чылдың дуржулгазының түңнелдери көргүскен. Чаңгыс килограмм немелде деңзиге чем чарыгдалы 6—7 чемгерилге единицазындан ашпайн турар. Семирти азыраан хураганны өлүрериниң бүдүн чартык ай мурнунда дүгүн кыргыырга 1,5 килограмм болур, өлүрген соонда кежи үлетпүрге хереглеттинер тулган эки кеш болур.

ЧУРУКТА: февраль-мартта төрүттүнген хураганнарны семирти азырап турары.

СЭТА-ның фотохроникасы.

Ажылын түңнеп көрген

«Кызыл тудуг» эргелелиниң № 2 тудуг участогунда партия эге организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралы болган. Отчёттуг үениң дургузунда эге организацияның ажылының дугайында эге организация секретары эш Шиповалиниң илеткелин коммунистер чугаалажып көргеннер.

Партия организациязы отчёттуг үениң иштинде партия кежигүнүнге 2 кижини киирип алган, 2 мурнакчы тудугжуларны СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алган. Участокта тудугжуларның 5 бригадалары ажылдап турар. Оларның иштинден 2-зи коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чаалап алганнар. Эш Белоусовка удурткан коммунистиг күш-ажылдың бригадазы ай санында бүдүрүлге планын 130-дан 137 хуу күүседип келген.

Чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир участоктуң ажылында четпестер дыка хөйүн коммунистер чидии-биле шүгүмчүлээннер. Участок тудугнуң график планын ай, квартал санында күүсетпейн келген. «Кызыл-тудугнуң» өске тудуг участоктарынга бодаарга 2-ги тудуг участогу Кызыл хоорайның чүгле чаңгыс 26-гы тудуг кварталында ажылдап турар болгаш ында ажылчыннар ортузунга ажыл чорударынга таарымчалыг байдалдар бар боор турар. Ол хирезинде, бо участок 1961 чылдан эгелеп тудуп эгелээн чуртталга бажыңнарындан хөй квартиралыг чүгле 2 бажыңнарны бо чылын арай деп ажыглалга дужаап турар.

Чамдык бригадалар коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты ёзу барымдаалап эдилеп турар. Чижээ, эш Виноградовтуң удурткан бригада ол бедик атты шагда-ла чаалап алган хирезинде, ында күш-ажылдың сагылга-чуруму багай тургустунган болгаш тудугнуң ай, квартал планын үргүлчү-ле бир дески күүсетпейн турар. Ооң кол чылдагааны болза, партия эге организациязындан эгелээш, местком даргазы эш Виноградов боду тудугжулар ортузунга таныдылга ажылын, социалистиг чарышты багай организастап турарында. Ылаңгыя местком онза багай ажылдап келген. Партия организациязының удуртулгазының кошкаа-биле профэвилел организациязы бодунуң бүдүрүлгени башкарарының, ажыл-агыйжы чоруктуң школазы болур ролюн ыракта күүсетпейн турар деп, санал берген коммунистер шүгүмчүлээннер.

Партияның көскү агитация ажылы участокта кончуг багай тургустунган. Лозуң, плакаттарны азып алган турза-даа, олар ажыл-агыйжы сорулгаларга дүүшпейн турар болгаш хирчамда борашкан турарлар.

Эге организацияның хана парлалгазы бо чылын чүгле 2 катап үнгеш, бодунуң ажылын оон-биле соксадыпкаан. Бо чылдың 8 айларының иштинде 805 кижи ажыл шагын үскен. Бир эвес бо хире хөй шакты четче ажыглаан болза, 460 кубометр туйбуну салып болур ийикпе азы 4 каът 48 аал иштиг чурттаар бажыңның 1-ги каъдын тудуп тургузуп болур турган.

№ 2 тудуг участогунуң начальниги эш Н. Сухавадин тудуг ажылын бакка удуртуп турарындан тудугнуң график планы күүсеттинмейн турар болгаш ажылды үрей кылыр чорук хөй боор турар. Ынчангаш ажылды катап кылыр чоруктар ында хөй. Ажылда үрей кылыышкыннарны хөй катап эде кылып турарындан күрүнениң акша-хөреңгизин ажыр чарыгдаар чоруктар бо участокта база бар боор турар. Ооң уламындан ажыглалга кирзе чогуур тудуг объектилери соңгаарлаттынып-ла турар. Чижээ, Ленин кудумчузунда башкы институдунуң бажыңын 1959 чылдан эгелеп туткан хирезинде амга чедир ажыглалга кирбээн.

Участокта партия эге организациязынга «Кызыл тудуг» эргелелинде парткомнуң удуртулгазының кошкаа коммунистер база шүгүмчүлээннер.

Хурал партия организациязының чаа составын соңгаан, секретарынга эш П. Коневти соңгаан болгаш эге организацияның моон соңгаарты чорудар ажылының дугайында тодаргай шиитпирни хүлээп алган.

О. САМБУ,

дашчы.

„Шынның“ материалдарының изи-биле

„АРЫН-НҮҮР ЧОК КАЛИН“

Колхоз бухгалтери турган Сат Калин кадайын, уруг-дарыын совет кижизиг ёзу-биле хүндүлеп көрбээн, бодун, өг-бүлезин кижизидерин шуут уткан, өг-бүлениң шыңгыы сагыыр ужурлуг корум-чурумун сагып шыдаваан болгаш хоойлу дүрүмнүң каржы үрекчизи апарган дугайында кедээ корреспондентилерниң чүүлү № 180 «Шынга» парлаттынган.

Өвүр районнуң Саглы кедээ Совединиң даргазы Т. Түвет-оолдуң редакцияга харыылааны болза: солунда үнген ол чагааны истеп көөрге, ында бижиттинген фактылар шупту шын болган. Ийи уруглуг кадайын ол ужур-дүржок байдал-биле үндүр сывырыпкаш, оон өске кадай ап алган. Чаштарның иези — херээжен кижини ооң туразында аажылап, үндүр-киир сывыртап турары совет хоойлу дүрүмге канчап-даа дүүшпээн.

Калинниң үндүр сывырыпкан кадайы чаш уругларын эдертип алгаш, суурнуң кудумчуларында таварышкан-на бажыңнарга хонаттап, улчуп чоруп, хилинчектенип келген. Ол чүгле өг-бүле талазы-биле будулган эвес, харын нийтиниң хөреңгизин каш катап самчыгдап турган болгаш инек база оорлаан. «Кызыл тук» колхозтуң баштаар чери ону бухгалтер ажылындан дүжүрген болгаш истелге органнарынче шилчиткен.

ПОЛИТЧЫРЫДЫЫШКЫН ЧЕТКИЗИН ЧЕТЧЕЛЭЭРИНГЕ

КАЯА ӨӨРЕНИРИЛ?

Партия чырыдыышкынының системазында чаа өөредилге чылынга ам сөөлгү белеткелдер чорup турар. Парторганизациялар июнь Пленумунуң айтыышкыннарын боттандырбышаан, марксизм-ленинизмни пропагандалаарын улам калбартырып, ооң идейлиг деңнелин бедидип, хевирлерин сайзыраңгайжыдарын оралдажып турарлар. Маңаа холбаштыр чүнү кылырыл, ажылды кандыг угланыышкыннарга чорударыл, чүүже кол кичээнгей салырыл? Практиканың идип үндүргени бо болгаш өске-даа айтырыглар Бүгү-эвилелдиң августа болган семинарынга — эвилелдешкен республикаларның компартияларының, СЭКП крайкомнарының болгаш обкомнарының идеология килдистериниң ажылдакчыларының чөвүлел хуралынга — бүгү талазы-биле чугаалажып көрдүнген. Ол чөвүлел хуралга дуржулга түңнеттинген, четпестер илереттинген, массаның политиктиг чырыдыышкынының моон соңгаар экижидериниң оруктары улам тодаргайлаттынган.

БО ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА КАНДЫГ-КАНДЫГ СОРУЛГАЛАР ШИИТПИРЛЕТТИНЕРИЛ?

Политиктиг чырыдыышкынның доктааттынган системазы хөй чылдарлыг дуржулга-биле хынаттынган. Марксисчи-ленинчи теорияны өөренир талазы-биле коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бүгү-ле өзүп турар сонуургалдарын хандырарынга ук система четчири-биле таарымчалыг, ынчангаш ол үндезинин өскерлиишкинни негевейн турар дээрзин практика шынзыткан.

Ам парторганизацияларның кол кичээнгейин болгаш күжениишкиннерин мөөннезе чогуур чугула чүве болза, ажылдың утка-шынарын, идейтеоретиктиг деңнелин бедидери, политиктиг ажылдың дээштиин чедип алыры болур. ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлери хамыктың мурнунда олче кичээнгейни углаттырып турар. Идеологтуг ажыл талазы-биле бо хүннерде бистиң партиявыстың мурнунга эң-не чугула болгаш нарын сорулгалар тургустунуп келген. Буржуаз идеология-биле демисел улам-на чидиглеңген, ынчангаш ам марксизм-ленинизмниң пропагандазы онза ужур-дузалыг апарган. Политиктиг чырыдыышкынның системазы болза, бистиң партияның теориязы-биле база эртемниг мировоззрение-биле коммунистерни болгаш партия кежигүнү эвестерниң калбак массазын чепсеглээр хүлээлгелиг. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининде кол айыыл болур, догматизм-биле демисел чорup турар амгы байдалдарда, революстуг теорияны чогаадыкчы ёзу-биле көөрүнге дыңнакчыларны угаадыры, ол теорияны практикага билдилиг ажыглап, ону бодунуң хүн бүрүдеги ажыл-чорудулгазынга хереглеп шыдаарынга өөредири чугула.

Маңаа хамаарыштыр эргежок чугула чүве болза, партия чырыдыышкынының бүгү звеноларынга марксизм-ленинизмни, СЭКП-ниң Программазында, партияның XX, XXI база XXII съездилериниң шиитпирлеринде салдынган теоретиктиг болгаш практиктиг сорулгаларны, амгы үениң чугула-чугула айтырыгларын херек кырында ханызы-биле өөредирин хандырары болур. Пропаганданың амыдыралдан хоорук чоруун туюлунга чедир узуткаар, коммунистиг тургузуушкунуң хүн бүрүдеги практиказы-биле ону улам холбаштырар дизе, хөй-хөй чүүлдерни кылыр апаар. Политиктиг өөредилге бүдүрүлгениң чорудулгазынга, амыдыралга, кижилерниң аажы-чаңынга, ажыл-херектеринге улам-на күштүг, дорт салдарны чедирген турар кылдыр өөредилгени шак ынчалдыр тургузар херек. Кичээл бүрүзүнүң ужур-утказын өөредилге программазының хемчээли-биле кызыгаарлап болбас. Ону ам үеде партияның шиитпирлеп турар айтырыглары-биле байыдары эргежок чугула. Бөлгүм болгаш семинар бүрүзүнге ооң дыңнакчылары кандыг практиктиг сорулгаларны шиитпирлээр ужурлуугул дээрзин ылап тодарадыры, хөделип ажылдаар тодаргай черлиг болган турары, теорияны өөренирин амыдырал, ажыл-херек-биле холбаштырары кончуг чугула.

Политиктиг чырыдыышкынның хевирлерин улам сайзыраңгайжыдар талазы-биле улуг ажылды чорудары негеттинип турар. Дыңнакчыларның политиктиг белеткели, профессионал-техниктиг билии, бүдүрүлгениң мурнакчы дуржулгазын өөренирин, нийти эртем-билигниң деңнелин бедидери-биле тудуш холбаага аралаштынган турар шак ындыг хевирлер улам хөй нептерээн турар ужурлуг. Оларның бирээзи болза коммунистиг күш-ажылдың школалары болур. Тускай өөредилге комбинаттарын тургузар талазы-биле Воронежтиң кедээ парторганизациязының дуржулгазын чөвүлел хурал чүүлдүгзүнүп көрген. Ол комбинаттарның дыңнакчылары кежээки школаның программазын ёзугаар нийти билиглерниң белеткелин албышаан, ол-ла үеде тодаргай экономиканы, иштики болгаш даштыкы политиканың чугула айтырыгларын, агрономияны болгаш зоотехнияны, кедээ ажыл-агыйны механизастаарының айтырыгларын, мурнакчыларның дуржулгазын база өөренип турар.

Бот өөредилгениң, ооң иштинде коллективтиг өөредилгениң янзы-бүрү хевирлерин парторганизациялар бүгү хемчег-биле хөгжүдер хүлээлгелиг. Боду өөренип шыдапкы дег чаңгыс-даа кижи бөлгүмге даңзыладып кирбээн турзун дээш сагыш салыры чугула. Бот өөредилгени чедир үнелевес чорук политиктиг өөредилгениң дээштиин кудуладып, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң идейлиг өзүлдезинге улуг шаптык ужураштырып турар.

Парлалганы, радиону, телевидениени, кинону болгаш пропаганданың өске-даа чугула чепсектерин политиктиг чырыдыышкынның херээнге канчалдыр дээре бараан болдурар дугайын бүгү парторганизациялар бодаза чогуур. Чижээ, Кировоград областың партия организацияларының инициативазы чөвүлел хуралга деткимче алган. Олар политиктиг билигниң үндезиннерин болгаш партия төөгүзү өөрениириниң бөлгүмнеринге өөредилгени «Орус хуулгаазын» деп кинофильмни коллективтии-биле көөрүнден болгаш чугаалажып көөрүнден эгелээр деп шиитпирлээннер.

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, амыдырал-биле бир дөмей, политчырыдыышкынның четкизи чаңгыс черге таптап шыдавас. Ол үргүлчү сайзыраңгайжып, чаа-чаа сорулгаларга дүүштүр эде тургустунуп турар.

ПОЛИТИКТИГ ЧЫРЫДЫЫШКЫН СИСТЕМАЗЫНГА ЧҮНҮ ӨӨРЕНИРИЛ?

Бодаарга ол дугайы бүгүдеге эки билдингир ышкаш болур. Ынчалзадаа, марксизм-ленинизмни пропагандалаарынга, идейлиг кижизидилгеге политиктиг чырыдыышкын четкизиниң ажыдып турар эң байлак бүгү аргаларын чамдык черлерде ыракта чедир ажыглавайн турар болганда, бо дугайын чугаалажып көөрү черле чугула. Чамдык парторганизациялар чыл санында-ла чаңгыс угланыышкынның бөлгүмнерин тургузуп турар. РСФСР-ниң кедээ парторганизацияларында философияны, марксизм-ленинизмниң үндезиннерин бүгү дыңнакчыларның чээрбиниң бири кезээнден эвээжи өөренип турганын чогумчалыг деп санап болур бе? Дыңнакчылар чаңгыс-ла ол-ла чүүлүн чылдын-на өөренир ужурга таваржыр чоруктар чамдыкта база бар болуп турар. Чаңгыс черге ынчаар таптап туруп бээр чорук дыңнакчыларның марксисчи-ленинчи теорияны өөренир сонуургалын кошкадып, кичээлдер чалгааранчыг апарып, политиктиг өөредилге бир-ле үүрге-хүлээлгеже шилчий бээр чорукту болдурар.

Ынчаарга, херекти шын организастаар болза, ындыг чоруктан чайлаары ындыг-ла берге эвес. Политиктиг чырыдыышкынның эптиг системазы бисте тургустунган, ынчангаш ол коммунистерниң болгаш кежигүн эвестерниң янзы-бүрү талалыг күзелдерин эң дидими-биле хандырарының аргазын, үргүлчү-ле улам ханылап, улам-на чаа, ханы билиглерни чедип алырының аргазын берип турар.

Марксизм-ленинизм болза философияны, политиктиг экономияны болгаш эртемниг коммунизмни бодунда кириштирип турар бүдүн болгаш долу өөредиг болуп турар. Ынчангаш политиктиг чырыдыышкын системазы дээрге дыңнакчылар аңаа өөренип тургаш, марксизм-ленинизмниң ол үш тудуш кезектериниң шуптузу-биле танышкан, а ооң соонда боттарының ол билиин чоорту ханылаткаш турар кылдыр ынчаар тургустунган.

Коммунизмниң бедик медерелдиг тургузукчузу экономиктиг теорияның айтырыгларын хандыр билири чугула. Амгы үеде экономиктиг теорияга даянмайн тургаш, нийтилел бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезиниң хоойлуларын билбейн тургаш ажыл-агыйны чедиишкинниг чорудуп, эң эвээш чарыгдалдар үндүргеш, эң эки түңнелдерни чедип ап шыдавас. Бо эртемни политиктиг экономия болгаш тодаргай экономика бөлгүмнеринге, семинарларынга өөренир. Маңаа дыңнакчылар кижилерниң нийтилел-бүдүрүлгечи харылзааларын, нийтилел хөгжүлдезиниң экономиктиг хоойлуларын, ажыл-агыйның социалистиг системазының капиталистиг системадан артык шынарларын болгаш өске-даа чүүлдерни өөренир, ол айтырыгларны хандыр бодап көөр, олардан боттарынга практиктиг түңнелдерни кылыр апаар. А бодунуң коллективиниң ажыл-херээниң дугайында чугаалажы бергенде, кайы хире изиг маргылдаалар турбас дээрил! Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү деп чүл, ону канчаар бедидерил, продукция бүдүрерин канчаар көвүдедирил, ооң шынарын канчаар экижидерил? Бот үнениң структуразы кандыгыл, ону кудуладырының оруктары чүл? Бүдүрүлгеде кижилерниң күш-ажылын канчаар эки организастаарыл? Практиканың идип үндүрүп келири болгаш өске-даа айтырыгларга экономика бөлгүмнериниң дыңнакчылары тодаргай харыыларны ап, экономиктиг анализти кылып, ажыглаттынмаан курлавырларны тып өөренир ужурлуг.

Бистиң Коммунистиг партиявыстың маадырлыг төөгүзүнге кижилерниң аас-кежии дээш демиселчилерниң бүдүн-бүдүн салгалдары кижизиттинип келген болгаш кижизиттинер. Улуг Ленинниң тургусканы болгаш каңналдырганы бистиң партиявыс бүгү совет улустуң хөй миллион кежигүннүг күчүлүг авангарды кылдыр канчап хуула бергенин, ажылчы чоннарны хостаар дээш, социализмниң тиилелгези дээш демиселинге ол кандыг бергелерни ажып эртер ужурга таварышканын, бодунуң эчис-сорулгазы — коммунизмниң тиилелгезинче орукка бүгү делегейге төөгүлүг тиилелгени чүнүң ачызында чедип алганын коммунист бүрүзү, ылаңгыя СЭКП-ниң хүрээлеңинге чаа кирген аныяк коммунистер билген турары эргежок чугула. Массалар ортузунга канчаар ажылдап, оларны бодунуң соондан канчаар эдертирин, эртемниг коммунизмниң идеяларын амыдыралга канчаан боттандырарын коммунистер бистиң партиявыстың дуржулгазындан өөренип алыр. Бистиң партиявыстың төөгүзү өжээннешкек буржуаз идеология-биле, оппортунистиг болгаш догматиктиг үзелдер-биле демисежиринге эргежок чугула билиглер-биле кижини чепсеглээр.

Марксисчи-ленинчи философияны, диалектиктиг болгаш төөгү материализминиң үндезиннерин билип алыры эртемниг мировоззрениени шиңгээдип алырынга дузалаар. Өртемчей деп чүл, ол канчаар хөгжүп турарыл, өртемчейге кижиниң уржуу чүл, база боттуг чүүлдерни ол билип ап болгаш чаартып шыдаар аргалыг бе, нийтилел амыдыралы чүге өскерлип турар чүвел, ону канчаар тургусса экил дээш өске-даа айтырыглар дугайында ханы болгаш четче билигни дыңнакчылар философия өөренир бөлгүмнерге болгаш семинарларга алырлар. Бо нарын, ынчалзажок хандыкшылдыг эртемни өөренирге бодун долгандыр турар боттуг чүүлдерни шын билириниң калбак билиишкинин кижиге бээр.

Бойдус эртемиин, моральдың болгаш коммунистиг кижизидилгениң, атеизминиң, эстетиканың философтуг айтырыгларын өөренир талазы-биле семинарлар сөөлгү үеде улам-

ЧУРТТАЛГА БАЖЫҢНАРЫ

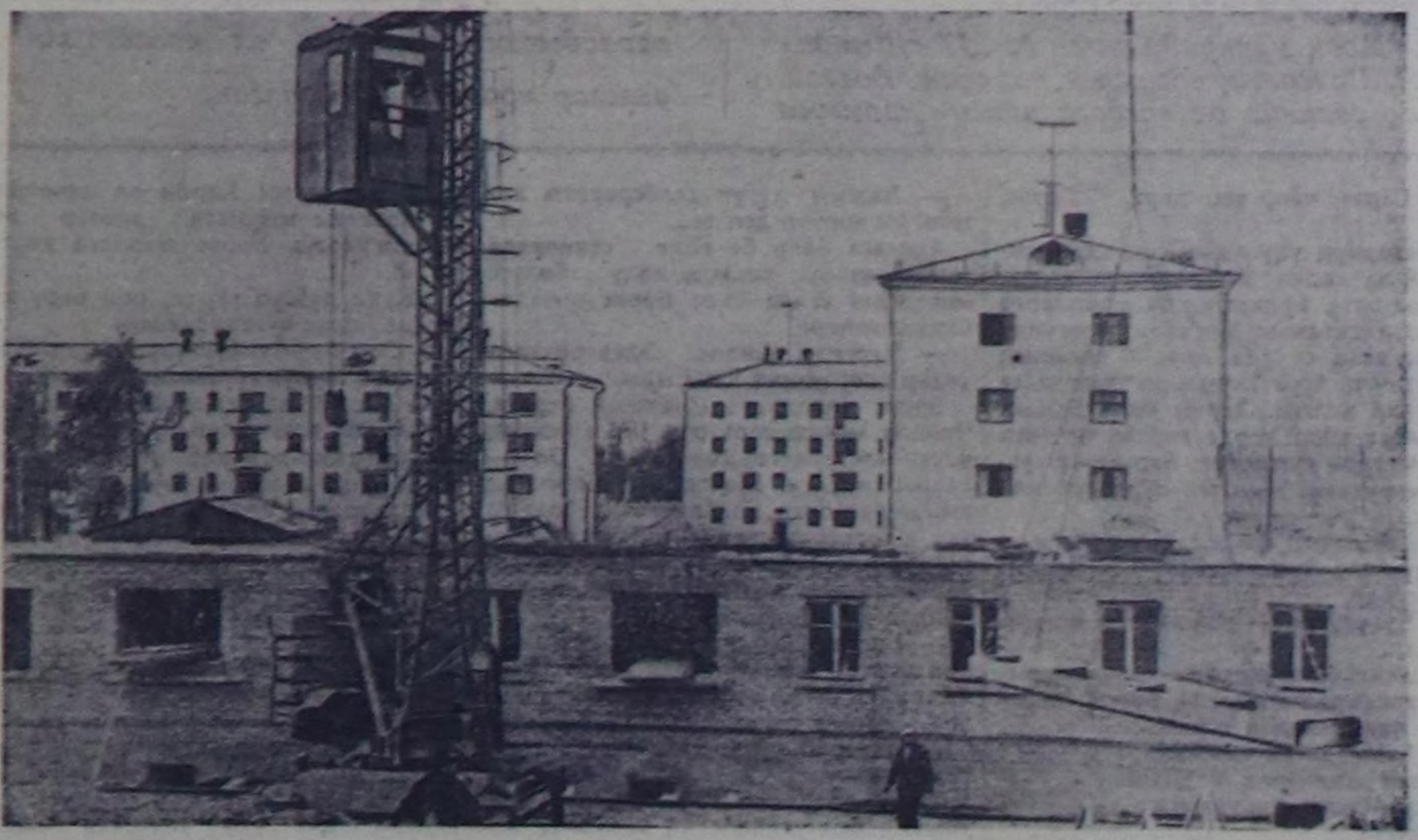

Кызылдың № 26 кварталы. Бо кварталда улуг тудуг чоруп, ында 30, 32, 48 квартираларлыг бажыңнарны тудуп турар. Бо чылдың сентябрь 10-да күрүне комиссиязы 48 квартиралыг 12-ги болгаш 32 квартиралыг 6-гы бажыңнарны хүлээп алган. Бажыңнарга ам хоорайның чамдык чурттакчылары көжүп кирер. Оон ыңай октябрь айда база бир ийи бажыңнарны чедир тудар.

ЧУРУКТА: Мурнуку одуругда 48 квартиралыг бажыңны тудуп тур.

Артында (солагай таладан оң талазынче) чаа чурттакчылар дораан көжүп кирер бажыңнарның болгаш өске тудугларның нииити хевири.

Фотозу **Х. ЧАПТЫКОВТУУ.**

Мурнап турар звено

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунда Б. Хертек удурткан тудуг бригадазының колхоз төвүнде херээженнерниң тудуг звенозу бо чылдың июль 16-дан эгелеп организастаттынгаш, колхозтуң септелге мастерскаязының даш тудуун эгелээн.

Ол тудугжу звено узуну 20 метр, дооразы 10 метр даш тудугнуң ханазын 70 см кылын кылдыр салып үндүрген.

Херээжен тудугжулар ам 3 метр бедидир туткан тудугнуң кырын дескилеп, оорга ыяштарын салыр кылдыр август 27-де дооскаңнар.

Ында 7 кижи кол состав болуп ажылдап, кижи бүрүзү ортумаа-биле 2 кубометр хананы даштан чогуур негелдезин ёзугаар эптеп салып, хүн нормазын ажыр күүседип турарлар.

Олар эрткен каш-ла хонуктарның иштинде 126 кубометр даш хананы, цемент холумаан боттары кылып ап тургаш, эки шынарлыг кылдыр тудуп үндүргеннер.

Звенонуң кежигүннери эштер Х. Кызыл-оруг, Сериң Серен, Лопсаң Умалдай, комсомолчулар Бодаган Кара-кыс, Шантар Алдын-кыс, назын талазы-биле колхозта эң-не улугларның бирээзи О. Деңгүрбей болгаш оон-даа өскелер тудугга үзүк чок ажылдап, харын-даа колхозтуң малынга быжыг чем-суурну тургусчуп, сиген ажаап алыышкынының үезинде 3 хонук шефке киржип, улуг-хуузун база кииргеннер.

Тудугжу эштери ол хире кызып турда, чамдык Кызыл-оол Тамара, Анайбан Кара-кыс олар тудуп турган тудуун ара каггаш, кайда-даа ажылдавайн олурары ыянчыгдыр.

Колхозчу херээженнер ол хире кызып ажылдап турда, колхозтуң удуртукчулары тудуг эгелээнден бээр ону барып сонуургап көрбээн, оларның ортузунга агитас-массалыг ажыл, солун, сеткүүл номчулгазын безин чаңгыс-даа катап кылбааны кончуг багай. «Бистерни мында тудуг кылып турар улус бар деп билбес-даа даргалар бар боор-дур» деп, тудугжулар хомудап турарлар.

Звенонуң ажыл-ишчилери бо тудуувусту Улуг Октябрьның 46 чыл оюнуң байырлалынга белек кылдыр сентябрьда ыяавыла ажыглалга киирер бис деп бедиткен хүлээлгени алган ажылдап турарлар.

С. ТҮЛҮШ.

Ийи-Тал суур.

ТААРЫМЧА ЧОГУН

(Шак дүшкүлээр автоматтар)

Ажыл шагы доозулган. Алгы заводунуң чанында үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарының № 18 магазининге кире бердим. Чем садып алыр дээн хиремде-ле, сумкамны уттупкан болдум. Чигир, печенье дээш алыр дээн чүве-ле хөй. Чем салбырының садыгжызы Галя дээр уруг-биле мендикешкеним соонда, солун чүү барын айтырдым:

— Уругларыңарга чаа конфета садып аппарзыңарза дыка-ла өөрүүр боор, акым! Күзээн барааныңарны деңзилеп берип болур мен — деп, ол мындыг.

— Чаа шын-дыр. Чаа конфетадан бир килди, чигирден болгаш печеньеден база-ла ол хирени...— дээш адап-ла дүжүрдүм.

Кылагар саазынныг чаа конфета деңзилеттинген. Галя менче көрүнгеш:

— Чүге ораап алыр силер?— деп, мындыг.

— Саазыным чогул, дуңмам, шаараш четки бар. Быжыг саазынга ораадып алгаш анаа суп, тудуп алза деп бодаан мен. Чаа-ла ажылымдан үнгеним ол ийин.

— Кызылда шагда-ла чурттап турар хиреңерде садыгларда саазын чогун билбес кижи боор силер бе? Эки сумкалыг, чем ораар саазынныг садыглап келзе эки дээрзин сүмелеп тур мен.

— Богта, ам канчаар мен, Галина. 6 шакта албан ужурунда баар дээн черим база бар болгай.

— Плащ тонуңар эдээнге бичии саазындан салып берейн, аңаа каап алгаш чана берзиңерзе кандыгыл?

— Дүвүрээн бодум, дуктуг бажым, хамаан эвес, бээр кагылавыт — дээш, шулуудай бердим.

Чигир, конфетаны эдектепкеш үнүп келгеш, автобус доктаар черге келгеш көөрүмге, «Союзпечатьтың № 9 садыы» деп шил бижиктиг бажыңчыгаш тур. Өөрээнимни чүү дээрил. Чаа солуннарны болгаш сеткүүлдерни номчууру-биле, а эрги солуннарны чем ораары-биле алыйн деп бодааш, хап-ла четтим.

Бажыңның эжииниң тудазындан сегирип алгаш көрүптеримге, хураган бажы дег, калбак кара шооча хөлүге берген тур ийин моң.

— Бо садыгжының кажан келири, кажан ажыдары билдинмес чүве. Туралаанда кээр кижи ыйнаан. Элдеп чүве, даргазы та кым ыйнаан оон — деп, алгы заводунуң ажылчыны Лукьяна Миханошина кадам, мээн элдепсиниип кайгап турарымны эскерип кааш, чугаалады.

Бир көөрүмге, ийи базым черде «Таксафон» деп бижиктиг будка тур. Бажыңымда оглумче долгапсымза сумка, саазын ап алгаш кээр боор деп бодап, аңаа чеде бердим. 2 көпеекти телефоннуң көпеек сугар черинче суккаш, трубканы көдүргеш, кулакка чоокшуладып келдим. Дыйт-даа дивес, кандыг угаанныг чоор дээш быраны баскылаан — сураг. Соңгазындан көөрүмге бир салдыг ашак менче көрүп алган каттырып тур. Үнүп келиримге, ашак тура:

— Баажыланы бээр чүве боор. Ынчап барганда, ийи херек чок ийи чүс-даа көпеек сукса-даа сыйт дивес техника боор, оглум. Бо телефоннуң ындыг баажылыын харылзаа даргалары билир ирги бе?—диди...

Союзпечатьтың шак ол садыының ажыдар шактарын бижип каан шилди көөрүмге, шактарның саннарын балап каапкан тур.

Донмас-Суг чоогунда № 5 харылзаа салбыры бар болгай. Бир-ле катап оон солун, сеткүүл садып ап, чорук аайы-биле чагылгаларым хуусааларын узадып алыйн деп бодааш, ынаар хап өскедим. Ол ындыг-ла ырак эвесте. Найырал кудумчузунуң төпчүзүнде. Чаа бажың чанында улуг рамада «Маңаа кээп солуннарны, журналдарны чагыдып ап, акша шилчидип, телефон-биле чугаалажып болур силер. Харылзааның таарымчалыг хевирлерин ажыглаңар!» деп чараштыр бижээш азып каан.

Харылзаа салбырының эжиинде база-ла улуг кара шооча халаннадып каан. Кажан ажылдап турар чоор деп бодап, сонуургап көрдүм. «Эртен 9 шактан 1 шакка чедир ажылдаар, 1 шактан 2 шакка чедир дүштеки чалсар, 2 шактан 4 шак 30 минутага чедир ажылдаар» деп ында бижээн. Ажылчы чон таптыг-ла ажылдап турда ажыттынар канчап барган салбыр боор бо? Мынчаар ажылдаар кылдыр кым доктааткан чоор деп кайгап, боданып турдум.

Ам канчаар, Кочетов кудумчузунда 26 дугаарлыг чаа квартал ындында № 5 магазинден аъш-чем садып алыр дээш ынаар чоруптум.

Автобуска олурупкаш, үр-даа болбайн садыгга чеде бердим. Садып алган чүү-хөөмнү ораап аар дээш, заңнайтын, база-ла саазын тыппадым. Магазинниң бир булуңунда автоматтың бажында шил иштинде «Комсомольская правда» солун көстүп тур. Ийи көпеекти суккаш, быраны баскан, кайда боор дээр силер, солун уштунмас. База бир ийи көпеек суккаш базарымга демги-ле хевээр болду. Ында турган садып алыкчылар:

— Бо автоматтар дыка хөй садыгларда бар. А оларның иштинден ажылдаары санныг-ла. Та чүге хынап, эдип турбас ыйнаан. Харылзаачыларның чөгенчии ол-дур ийин — дижип турдулар.

Хоорайның харылзаа конторазының начальниги эш Юсупов солун садар автоматтарның чоннуң хөй санныг көпеектерин алгаш, оларга солун бербейн турарын билир ирги бе? Хоорайның алдыы талазында харылзаа хандырылгазы дыка-ла багай ажылдап турар-дыр — деп бодап чанып ордум...

А. ИРГИТ.

ЧЕЧЕНЧИТКЕН ЧҮҮЛ

КЫПТЫГЫП ЧОРУУР КИЖИ

Шала-була көргеш-ле азы чаңгыс-ийи удаа душкаш-ла, кижилерни хандыр билип алыры берге. Даштындан көөрге бөдүүн болгаш эскертинмес, ынчалза-даа амыдыралга төлептиг, ажыл-ишке хайныгып чоруур кижилер кончуг хөй.

Ындыг кижилерниң бирээзин черле эки билир турган мен. Ол үжен беш хире харлыг, бөдүүн, ынчалза-даа эрессимээр кижи чүве.

Ооң бажыңынга бо удаада кежээликтей чеде берген мен. Чүге дээрге, оон арай эрте аңаа ужуражыры берге: ажылының аайы-даа, олут-чадын чогу-даа ындыг кижи. Чугула, далаш херектиг эвес мен, ажылдап турар черинге маң-саң кадында душкан херээм чүү боор. Ооң чүгле хостуг болгу дег үезин шилип алган ужурум ол.

Сентябрьның күстү тынган, шыксымаар, сериин агаарынга үдеттирип алгаш, ооң бажыңынче кире бергенимден, ол боду ажылдаар өрээлинде чүве-даа дыңнаар хире эвес: кандыг-бир ырлар ноталарынче үзүк чок кайгавышаан, баянга тааланчыг, хөөг аялгаларны тыртып олурду. Элээн-не үр ону сонуургап, хайгаарап турдум. Биче када ойнаары соксааш кынныып, үзүктели бээрин ажыглап, мендилешкеш:

— Сол-дур бе, Василий Опаевич!— дээш, аңаа немей баштактандым: — Аялгалар чогаадып тур силер бе?

Кижим эргилип кээп, мендилээш, чугаазынга үргүлчү ажыглап чанчыга бергени ол-ла сөстери-биле харыылай-дыр:

— Шууг болбаан, даргам! Эки-ле шуудап бербес-тир, та канчап өөренип аар чүве ыйнаан!

Кижиң кашпагайы кончуг туруп келгеш, мени олур деп чалап, эпчоксунган-даа чүве дег, хүлүмзүрүп тур он.

— Ойнаарыңар эки ышкажыл, ам чүзү шуудап бербейн турары ол?— деп сонуургадым.

— Институтка мону база дужаар, ынчангаш, таптыг сайгарып өөренмес болзумза, сотка олуртуп болур. А мен бирги курска киргиже чедир мындыг чүвеге салаам-даа дегзип көрбээн кижи болгай мен...

Василий Опаевич Өлчей — улус өөредилгезиниң шугумунга үр чылдарда ажылдап келген, хоочун башкыларның бирээзи. Ооң бичии чаштарны өөредиринге болгаш чоңга бараалгаткан чымыштыг, ынчалза-даа буянныг күш-ажылчы оруу 17 харлыг оол турда эгелээн. 1945 чылда, кажан чедиги классты доосканының соонда дарый, алды ай хуусаалыг түр башкы сургуулунга өөренип алгаш, ынчангы Чаа-Хөлдүң Чайлаг-Алаак эге школазынга башкылап эгелээн. Ол үениң байдалы-биле, башкылаарының тускай өөредилгезин доозуп-даа алза, дуржулга чок аныяк оолга ооң шилип алган оруу ындыг-ла чиик эвес болганы билдингир.

— Кижиниң күш-ажылчы оруунуң эгези солун-даа, берге-даа! Ынчангаш онаашкан ажылынга бүгү-ле сагыш-сеткилинден ынакшып билири, дүжүп бербес шудургу, тывынгыр болуру — маңаа кол чугула кылдыр бодаар мен — деп, ол чугаалады.

Василий Опаевич шилип алган күш-ажылчы оруу дээнде шынап-ла дүжүп бербес, шудургу кижи. Өөренип ап чораан билиг бедидеринге хамаарышкан хөй-ле янзы-бүрү курстарны санаваска, ажылдавышаан, 4 чыл иштинде кызымак өөренип келгениниң түңнелинде 1958 чылда Кызылдың башкы училищезин бот-өөредилге-биле доозуп, ортумак эртемниң дипломун ол холга алган.

Ынчалза-даа хөйнү билип ап, хөйнү кылыксаар, хайныгып чоруур кижиге ол-даа эвээш болган: 1962 чылда ол Кызылдың педагогика институдунуң педагогика факультединге бот-өөредилге-биле өөренип кирген. Ам ол ийиги курсче эки түңнелдер-биле шилчип алган.

Бо өөредилге чылында ол Ак-Туруг сес чыл школазының дөртку клазын, база ийиги класска сан, төрээн дыл башкылап эгелээн. Ам өөредилге чылының эгези болгай. Оон удуртуп турар клазы, ооң башкылап турар эртемнериниң түңнелдери эки болур дээрзинге биче билиглиг башкыдан — шыырак билиглиг, дуржулгалыг башкыга чедир эвээш эвес орукту эртип келген ол кижиге бүзүреп олурдум.

«Василий Опаевичиниң амыдыралдың шын, делгем оруунче үндүрүп каан өөреникчилерин санаар болза, та чеже ыйнаан!» деп иштимде бодап олурдум. Олардан он-он янзы-бүрү профессияның ажылдакчылары үнгүлээн, чурттуң аңгы-аңгы өөредилге черлеринде хөй-хөй кижилер доозуп үнүп, өөренип уламчылавышаан чоруурлар-ла болгай. Эң бетики чижээн безин алырга, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырында мурнакчы механизаторлар Шойдаа Шаалы, Чикчип Кара-оол, башкылар Маадыр-оол Даңзын, Кара-оол Доржу, музыка училищезиниң студентизи, аныяк композитор Каадыр-оол Бегзи, Москваның көдээ ажыл-агый институдунуң 4-кү курсчузу Артына Каң-оол... Ийет, ындыглар эвээш деппе, ынчаш!?

Чеже чашты чуртталгаже
Чедип сурган кагдың ыйнаан!
Чеже кижи сеткилинде
«Четтирдим» деп чору ыйнаан!— деп одуруглар сагыжымга чаягаар-ла кирип кээр болду.

Василий Өлчейниң чурттап олурары делгем, чырык өрээлдериниң бир булуңунда ооң сески классчы Машазы, бешки классчы Валязы, ийиги классчы Юразы чурумнуу кончуг бот кичээл кылып олурдулар. Оларның чуруму-даа, өөредилгези-даа кончуг эки. Эң ылаңгыя Валязы класс бүрүзүнге «кончуг экилеп» чоруур. А Любазы биле Леназы амдызында кайызы-даа бичии болганындан, чаштарның аас-кежиктиг хүлүмзүрүү-биле ойнап чоруурлар. Эки башкы бөөрүндан аңгыда, ажы-төлүн кижизидеринге эки ада болуру моон-на илдең ышкажыл.

Ооң столунуң кырында «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныяктары», «Учительская газета» солуннарның чаа номерлери, «Крокодил», «Юный техник», «Мурзилка» журналдар чыттылар. А ном этажерказында Ленинниң чамдык томнарындан эгелээш, янзы-бүрү чечен чогаал номнарынга чедир, хөй-ле номнарның одуругларын таалап көргүледим.

— Шыырак-ла номчуп турар ышкаш-тыр силер але, Василий Опаевич!— деп, шын-на сеткилимден магадап, оон айтырдым.

— Ол чокка черле чурттай албас кижи боор мен. Кезек үе иштинде номчувайн баарымга-ла сагыжым саарзыкталып, амыдыралдан чыдып каап чораан ышкаш апаар. А үе-биле деңге чоруксаваска хоржак болгай— деп, ол тайылбырлады.

Шын чугаалаан-дыр!
Үе-биле деңге базып,
Үргүлчү-ле чарашты тып,
Чымыжын хөй турзуңза-даа,
Шынап чалыы хевээр-дир сен!—
деп, аңаа чугаалаксаам кээп олурду.

Василий Опаевич-биле үениң эрткенин эскербейн, таваар хөөрежип олурувуста, кежээкиниң 8 шак ажа дүже берип-тир. Бо аас-кежиктиг, найыралдыг өг-бүлениң херээжен ээзи Бүдээнчик интернат столоваязында ажылын доозуп кааш, ап чедери билек-ле, дүвүреп эгеледилер: клубка «Соңгу чүктүң тоожузу» деп кино бөлүр. Ынаар далажырлары ол-дур.

Дүннүң сериин, чымчак салгынынга суйбадып, аяс дээрниң сая-сая сылдыстарын хайгаарап, Ак-Туруг суурнуң дистинчек, чырык оттарын магадап чоруп ора, Василий Опаевич Өлчейниң дугайында: «Ындыг кижи чоргаар болгаш аас-кежиктиг болур-даа ужурлуг» деп бодап чордум.

М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

ХОЖУДААН

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң баштаар чери нииитиниң малынга четчир сигенни белеткеп алыры-биле тус-тус чижек-нормаларны ажыл-агыйның адырларынга планнаан. Колхозчулар сиген кезилдезин июльдуң эгезинден бо үеге чедир чорудуп келзе-даа, белеткеттинген сиген көрдүнген планның чартыы-даа четпээн. Бир эвес бригада бүрүзү бар аргаларны ажыглап тургаш эки ажылдаан болза, сиген хөй кестинген турар ужурлуг. Эш Б. Хертекке баштаткан колхозтуң тудуг бригадазының кежигүннери 100 тонна сиген белеткээр планын сентябрь 1-де дооскан чорук бригада бүрүзү алган хүлээлгезин долу күүседип болурун бадыткап турар-дыр. Бо эштер шак ынчаар шалыпчы ажылдап турда, оон кожазында туруп турар В. Петров эргелекчилээн сүт-бараан фермазы чүгле 4—5 хире тонна сиген белеткээн.

Колхозтуң кол сиген шөлү — Улуг-Алаакта хол кадыры-биле кезип болур дыка хөй чер кестинмээн. Аңаа ажылды удуртуп турган, колхозта партия-күрүне контролюнуң дузалаар бөлүүнүң даргазы К. Норбу-оол чүнү көрүп турган чүве ийик. Ол ышкаш, Сээнекте, Кара-Дытта, Барыкта хол кадыры-биле кескен сиген ам чээрби хонукта бөлдүнмейн чыдый берген чыдырда-ла, мында звено удуртукчузу, база-ла партия-күрүне контролюнуң дузалаар бөлүүнүң кежигүнү Ондар Чолдак-оолдуң сагыжы аарывайн турар.

Мал чеминиң белеткели бо хире хожудап, ам-даа 60 ажыг тонна сиген кестинмейн турда, ажыл-агыйның удуртукчуларының өөжурган олурары четпес,

Т. САЛЧАК-ООЛ.

Четпестерни илереткен

Улуг-Хем районнуң Торгалыг көдээ Совединиң күскомунуң хуралынга Ю. Гагарин аттыг Культура бажыңының директору эш Коалитинаның илеткелин дыңнап чугаалашкаш, оон ажылында улуг четпестерни илереткен.

Культура бажыңының директорунга эш Коалитина ажылдап эгелээнден бээр үш ай чедип турар. Ол хирезинде бо аразында чон ортузунга чоруткан ажылы барык көзүлбейн турар. Ылаңгыя мал чемнери белеткээриниң болгаш дүжүт ажаап алыышкынының үезинде хову турлагларынга, фермаларга чаңгыс-даа удаа концерт көргүспээн болгаш лекция, беседа, ыткыр номчулга организаставаан, чүгле чаңгыс удаа агитхуудус үндүрген.

Культура бажыңының көргүзүг, дерилгези багай, чартык чылдың байдалын, сорулгазын илереткен лозуңнары, көргүзүглери ам-даа чаартынмаан. Чүгле кино үнүп турарындан аңгыда аныяктар кежээлерин, дыштанылгазын, оюннарын Культура бажыңында организаставайн турар.

Илереттинген четпестерни дарый чайладып, Культура бажыңының ажылын сегидер хемчеглерни күскому айытпышаан, ол хемчеглерни боттандырарын эш Коалитинага дааскан.

Х. ДОРЖУ.

на калбарып турар. Оларның практиктиг ажылга ужур-дузалыын эртир үнелээри берге. Ажылчынга болгаш инженерге-даа, эмчиге болгаш башкыга-даа, эртемденге болгаш чурукчуга-даа, кижи бүрүзүнге-ле марксисчи диалектиканы билип алыры, амыдыралга ону удуртулга болдуруп өөренип алыры эргежок ажыктыг. Эртемденни ол шинчилелдиң эртемниг методу-биле чепсеглээр. Чогаалчыга, артиске шын угланыышкынны айтыр, ханы уткалыг чогаал тургузарынга, бодунуң чогаадылгазынга боттуг чүүлдү шын болгаш тодаргай илередип көргүзеринге дузалаар.

Коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүн өөренир бөлгүмнерни болгаш семинарларны тургузуп турар парторганизациялар шын кылып турар.

Агар-политиканы, улустар аразының харылзааларын, улус демократия чурттарында социалистиг тургузуушкуннуң дуржулгазын, делегейниң коммунистиг, демократтыг болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң айтырыгларын өөренир талазы-биле бөлгүмнер болгаш семинарлар политиктиг чырыдыышкынның системазында чугула черни ээлеп турар. Дыңнакчылар оларга өөренип тура, бүгү делегей амыдыралында болуушкуннарны ылгап билип, болуушкуннарны марксисчи-ленинчи үзел-биле анализтеп өөренип алыр, социалистиг чурттарның амыдыралындан, акы-дуңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның демиселиниң дугайында хөй чүүлдерни билип алырлар.

Дыңнакчыларның марксисчи-ленинчи теорияны өөрениринге сонуургалын, партия чырыдыышкынынга өөренип, бодунуң идейлиг деңнелин соксаал чокка бедидер чүткүлүн көдүрер төлээде, бо бүгүнү коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестерге бүзүренчиг болгаш билдингир кылдыр тайылбырлаар херек.

ДООСПААН ОРТУМАК, ОРТУМАК БОЛГАШ ДЭЭДИ ЭРТЕМНИГ КОММУНИСТЕР КАЯА ӨӨРЕНИП БОЛУРЛАРЫЛ?

Политиктиг чырыдыышкын четкизиниң эптии болгаш хөй талалыы аңаа өөренир эртемнерниң болгаш айтырыгларның чүгле элбээнден эвес, харын өөредилгениң хевирлериниң хөй янзы болуп турарындан база илереп турар. Коммунист эге-даа, ортумак-даа, дээди-даа билиглиг болза, ол бодунга таарыжыр эң-не ажыктыг болгаш күш чедери ындыг хевирни кезээде шилип ап болур.

Эге билиглиг, мурнунда политиктиг өөредилгеге кирип чорбаан эштер политиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир бөлгүмнерге кирзе дузалыг. Аңаа олар теорияның, СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказының кол айтырыглары-биле таныжып, политиктиг литература номчуурунуң мергежилдерин болгаш амдажылгазын алыр, өөренип эрткен материалдарын эш-өөрүнүң мурнунга тайылбырлап өөренип алыр.

Элээн белеткелдиг, дооспаан ортумак эртемниг болгаш политиктиг өөредилге талазы-биле дуржулгалыг эштерге СЭКП төөгүзүн, марксизм-ленинизмниң үндезиннерин, философия, политэкономия, тодаргай экономика өөренир болгаш өске-даа бөлгүмнерниң кайы бирээзин сүмелеп болур. Бо бөлгүмнерге теорияны хандыр өөренир. Маңаа хөй номчуур, конспектилээр апаары билдингир. Ынчалзажок дыңнакчылар ханы билигни чедип алырлар.

Дараазында элээн бедик хевир— марксисчи-ленинчи теорияны боду өөрениири азы политиктиг бот-өөредилге болур. Өөредилгениң бо хевири ортумак болгаш дээди эртемниг, марксизм-ленинизмниң классиктериниң чогаалдары-биле, партийжи документилер болгаш өске-даа материалдар-биле боду ажылдаптарынга эргежок чугула билиглиг болгаш мергежилдиг кижилерге санаттынган. Бо хевирни шилип алган кижилер философияның, экономиканың, төөгүнүң болгаш делегей байдалының айтырыгларын өөренир.

Бот-өөредилгениң эң-не ажыктыы коллективтиг, ылаңгыя эң делгереңгей хевир теоретиктиг семинар болуп турарын дуржулга көргүзүп турар. Бот-өөредилгелиглер литератураларны боттары номчуп алгаш, чугула болгаш эң-не нарын теоретиктиг айтырыгларны кады чугаалажып көөр, практиктиг саналдарны дугуржур дээш, ай-айда — айда бир-ийи катап чыглыр. Оларга дузалаары-биле лекцияларны бөлүктеп-даа, чаңгыстап-даа консультацияларны организастаар. Ол ышкаш, марксизм-ленинизмни боттары өөренип турарлар-биле ажылдың теоретиктиг конференциялар, политиктиг диспуттар дээн ышкаш хевирлерин калбаа-биле ажыглап, оларны рефераттар, илеткелдер, парлалгага чүүлдер белеткээринге идепкейлиг киириштирер херек.

Бот-өөредилге чүгле четчир белеткелди негээр эвес, ооң-биле кады иштики сагылга-чурумну база негээр дээрзин маңаа айытса эки. Бот-өөредилгелиг кижиге доктаамал ажылдаары кончуг чугула. А чамдык кижилер өөредилгениң бо хевирин шилип алыр, ооң соонда өөрениринге шаг-үени мырыңай тыппайн баар болгулаар. Өөредилге чылы шагда эгелээп хиреде-ле, чамдык эштер: ам эртенне эгелептейн, бир неделя бөлгаш-ла күженип кириптейн деп-ле, өөредилгезин чылзып орар. Үе эртип-ле турар, а бир көөрге-ле өөредилге чылы төнер чоокшулап келген болур, а оон өөредилгези биеэги хевээр-ле, Гогольдуң Маниловунуунда ышкаш, «ооң ийи чыл иштинде үргүлчү номчуп келген он дөртку арнында чүве кызыдып каан кандыг-ла бир ному» ооң калбинединде үргүлчү чыдып-ла турар.

Политчырыдыышкын системазы бодунда: эге школаны, бөлгүмнү, теоретиктиг семинарны болгаш дээди хевир болур марксизм-ленинизмниң кежээки университедин каттыштырып турар. Университет дыңнакчылары ону дооскан соолунде боттары пропагандистеп ажылдап шыдаар шак ындыг шыырак билигни алырлар. Дыка хөй университеттер философия, экономика, төөгү болгаш өске-даа факультеттерлиг.

Мынчангаш, марксисчи-ленинчи теорияны өөренирин күзээн кижи бүрүзүнүң мурнунда шилип ап болур өөредилге хевирлери дыка хөй-дүр. Бодунга эң-не таарымчалыг хевирни шилип алырынга коммунистерге партбюро, партком, пропагандист дузалаар ужурлуг. Ол каяа өөрензе эки дээрзин олар сүмелеп бээр. Кижи бүрүзү бодунуң күш чедиптер хевирин шилип алыр херек. Күш четтигерин шилип алыры — эң-не чиигин алыр дээни ол эвес болбайн аан. А чамдыкта кандыг болгулаар ийик. Кандыг-бир кижи дээди эртемниг, теорияны бот-өөредилге-биле өөренип шыдаар хиреде-ле, чиик арга сүргеш, бөлгүмге бижидип алыр. Чыл дургузунда чүнү-даа кылбайн, эрги конспектизин ажыглап, «эки өөредилгелиг» дыңнакчыга санадып келир. А ындыг эки өөредилгениң ажыы чүл? Политиктиг өөредилгеге кижи бүрүзү бурунгаарлаар, чыл келген тудум-на бир чадаже бедиир ужурлуг.

Бир эвес политчырыдыышкынның хевирин шилип алырда салгашкак чорукту, дыңнакчыларның чавыс чададан бедик чадаже шилчилгезин хандырар болза, өөредилге чорудулгазының дургузунда коммунист марксизм-ленинизмниң тулуш кезектери-биле чоорту бүрүн таныжып, ону бүдүн системалыг өөредиг кылдыр шиңгээдип алыр кылдыр, политиктиг чырыдыышкын четкизин ынчаар тургузар болза парторганизация ол сорулганы чедип алыр.

Бо талазы-биле Ленинградтың «Электросила» заводунда политчырыдыышкынны организастааның дуржулгазы дыка солун. Маңаа эрткен өөредилге чылы эгелээриниң мурнунда-ла парткомнуң идеологтуг комиссиязының кежигүннери дыңнакчылар-биле беседалажып, кижи бүрүзү өөредилгениң беш-алды чылга санаттынган перспективтиг планын бодунга тургузуп алырынга дузалааннар. Нииити билииниң болгаш политиктиг белеткелиниң деңнелинге дүүштүр, кижи бүрүзү мурнунда чүнү өөренип турганын барымдаалап тургаш, планнарда СЭКП төөгүзүн, марксизм-ленинизмниң үндезиннерин, диалектиктиг болгаш төөгү материализмин, политиктиг экономияны дүүштүр өөренирин көрүп турар. Ол планнарга дүүштүр заводка эртемниг коммунизм теориязының айтырыгларының талазы-биле беш, философия талазы-биле үш, политэкономияның — тос семинарларын, СЭКП төөгүзүнүң 14, тодаргай экономиканың — 10 бөлгүмнерин болгаш семинарларын тургускан.

Бо дуржулганы боттарынга канчаар ажыглап болурун бүгү парторганизация бодап көрзе чогумчалыг.

ПАРТИЯ КЕЖИГҮНҮ ЭВЕСТЕР КАЯА ӨӨРЕНИРИЛ?

Марксисчи-ленинчи теорияны ханызы-биле шиңгээдип алыры совет кижи бүрүзүнүң амыдыралчы негелдези апарган. Моон ужурунда политиктиг чырыдыышкынның системазында коммунистерге бир аңгы, кежигүн эвестерге бир аңгы ындыг өөредилге хевири чок. Кежигүн эвестер партия кежигүннери болгаш кандидаттары-биле кады философияны, политэкономияны, тодаргай экономиканы болгаш өске-даа эртемнерни өөренирлер. Партия кежигүнү эвестер бөлгүмнерниң болгаш семинарларның бүгү дыңнакчыларының дөрттүң үш кезээ болуп турар. Коммунистерге ышкаш, партия кежигүнү эвестерге база-ла политиктиг өөредилгениң эге чадазы — экономиктиг эге болгаш политиктиг школалар болур, оон соонда бөлгүмнерге, теоретиктиг семинарга болгаш марксизм-ленинизмниң кежээки университединге өөренир.

Партияга кирериңге белеткенип турар эштерге СЭКП-ниң Программазын болгаш Уставын, партия төөгүзүн өөренирин организастаары ажыктыг.

УДУРТУКЧУ КАДРЛАРНЫҢ ПОЛИТИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕЗИН КАНЧААР ОРГАНИЗАСТААРЫЛ?

Чүгле ханы болгаш быжыг экономиктиг билиг турда ажыл-агыйны чедиишкинниг удуртуп, эки түңнелдерни чедип ап болур дээрзин дуржулга көргүзүп турар. Бо дээрге ажыл-агыйжы-даа, партийжи-даа удуртукчуларга бир дөмей хамаарыжыр. Партия кадрларының улус ажыл-агыйында ажылдап турар адырынга дүүштүр оларның экономиктиг өөредилгезин организастаарынга эң-не таарымчалыг байдалды партия органнарын эде тургусканы хандырып турар. Москва, Горький болгаш өске-даа чамдык областарда партия, совет болгаш ажыл-агый ажылдакчыларының политиктиг өөредилгезиниң багай эвес системазы тургустунган. Ол черлерде бүдүрүлге эргелелдериниң парткомнарының чанында колхоз даргаларының, совхозтар директорларының, парторганизация секретарьларының, парткомнар болгаш эргелелдер ажылдакчыларының экономиктиг семинарлары ажылдап турар. Колхозтарда болгаш совхозтарда көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглеринге, салбырлар болгаш фермалар эргелекчилеринге, бригадирлерге семинарларны тургускан. Саратов областа удуртукчу ажылдакчыларның область семинары чедиишкинниг ажылдап турар. Удуртукчу кадрларның экономиктиг өөредилгезин улам ыңай сайзырадгайжыдары чугула.

Моон-биле чергелештир, удуртукчу бүрүзү чүгле план күүседдези дээш харыылаар эвес, харын кижилерниң кижизидилгези, оларның аразынга чаа, коммунистиг харылзааларның хевирлеттинери дээш база харыысалгалыг болурун уттуп болбас. Моон ужурунда удуртукчу кадрларның экономиктиг өөредилгези-биле кады, олар чугула теоретиктиг айтырыгларны, Коммунистиг партияның иштики болгаш даштыкы политиказының айтырыгларын эки билген турар дугайында, олар боттары пропагандисчи болгаш масса-политиктиг ажылдарга кирипкен турарынче хүн бүрү сагыш салыры чугула. Ындыг сорулга-биле оларга лекцияларны, теоретиктиг конференцияларны чорудуп, марксизм-ленинизмниң кежээки университеттеринге өөренирин сүмелээри ажыктыг.

Удуртукчу ажылдакчыларның политиктиг өөредилгезин партия комитеттери хүн бүрүнүң контролюнга алыр, оларның чүгле бүдүрүлге планын күүседирин чедип ап турарын сонуургаар эвес, харын хуузунда өөредилге планын канчаар күүседип турарын, пропаганда болгаш агитас-массалыг ажылга канчаар киржип турарын база сонуургап көөр ужурлуг.

КОММУНИСТЕРНИҢ ӨӨРЕДИЛГЕЗИН ПАРТОРГАНИЗАЦИЯ КОНТРОЛЬДАП БОЛУР БЕ БАЗА ОНУ КАНЧААР КЫЛЫРЫЛ?

СЭКП кежигүннериниң болгаш кандидаттарының өөредилгезин парторганизация чүгле контрольдаар эргелиг эвес, харын мырыңай контрольдаар хүлээлгелиг. Ол контрольду канчаар, кандыг аргалар-биле боттандырары—бир янзы айтырыг-дыр.

Кандыг-бир политиктиг шылгалда азы демдек салыышкынының дугайында чугаа-даа турбас, болбайн аан. Хамык ужур ында эвес. Контрольдуң өске хөй хевирлери бар болгай. Чижээ, бир кижиге өөренип турар теманың талазы-биле илеткел кылырын дагзып болур. Азы теоретиктиг конференцияга чүве чугаалаткай-даа. Адактың сөөлүнде пропагандист оон дыңнакчы бүрүзүнүң канчаар өөренип турарын эки чугаалап берип шыдаар. Парторганизация секретарьлары, оларның оралакчылары, партгруппоргтар ону

(Төнчүзү 4-кү арында).

ТЕЛЕГРАФ МЕДЭЭЛЕП, ДАМЧЫДЫП ТУР

Москва Керээзинге ат салыры үргүлчүлеп турар

МОСКВА. (СЭТА). Агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг чепсектиң шенелделерин кылырын хоругдаар дугайында Керээге бодунуң чазааның өмүнээзинден Австрияның ССРЭ-де элчини Генрих Хаймерле сентябрь 11-де ат салган.

Сентябрьның 11-ге чедир Москвага ол Керээге 77 чурттарның төлээлекчилери ат салган.

Кижи төрелгетенниң соңгаарлаттынмас сорулгазы

ПРАГА. (СЭТА). «Делегейниң термоядролуг дайынын чайладыры—эң-не соңгаарладып болбас сорулга» деп чүүлдү «Руде право» солун парлап үндүрген. «Империализм үезинде дайыннар чайлаш чок болур», а ындыг болганда социалистиг чурттар биле империализмниң аразынга термоядролуг үскүлежиишкинниң чайлаш чок болур» дээр боттарының чүлчүрүүшкуннары-биле кыдат удуртукчулар делегейниң ажылчын аңгызының эчис сорулгазын хажыдып, делегейниң коммунистиг шимчээшкининге күштүг хораны чедирип турар-дыр деп, солун онзалап демдеглээн. Дайынның болгаш тайбыңның айтырыгларынга оларның туружу ленинизмге удурланыышкак болуп турар, ол туруш троцкисчи шугумга дүгжүп турар.

Кыдат чазактың хөделиишкиннери Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның тайбыңга ынакшылдыг политиказынга удур угланган.

Амгы бо төөгүлүг үеде делегейниң термоядролуг дайынын чайладыр дээш демисел кандыг-даа депшилгениң эргежок чугула негелдези болур деп, «Руде право» бижээн. Ажылчын аңгының революстуг шимчээшкининиң, улусчу-хосталгалыг шимчээшкинниң чаңгыс-даа айтырыын тайбың дээш, делегейниң термоядролуг дайынын чайладыры дээш демиселден хамаарылга чок кылдыр көрүп болбас. Бистиң үевистиң онзагай чүүлү ында.

КУР-нуң удуртукчуларының угаан-сарыыл чок политиказы

ПАРИЖ. (СЭТА). Ядролуг чепсектиң шенелделерин кезик-чамдык хоругдаар дугайында Москва Керээзи—ол дээрге чепсеглениишкинни бүгү-нииити болгаш бүрүн дүжүреринче үр болгаш берге оруукка баштайгы базым-дыр, ол базымга бүгү кижи төрелгетен сагыш-сеткилиниң ханызындан өөрүп турар деп, неделя санында үнер «Франс Нувель» солунга сураглыг француз публицист Флоримон Бонт бижээн.

Ынчалза-даа кыдат удуртукчулар Совет Эвилелинге каржызы-биле ажынып хорадавышаан, ол керээге калчаалыы-биле шоглап эгелээннер деп, автор демдеглеп турар. Олар боттарының каржы-өжээтен чүлчүрүүшкуннары-биле деголльчу «атомнуг согугжу күштүң» эң-не ойлук чок талалакчыларындан, Пентагонда эң-не «калчаарап барган» генералдардан болгаш барыын-герман милитаристерден ылгалбайн турарлар.

Атомнуг чепсекти хоойлудан дашкаар деп доп-дораан чарлаары болгаш чепсеглениишкинни бүгү-нииити база бүрүн дүжүрерин боттандырары айтырыгның идеалдыг шиитпирлээшкини ол болур ийик. Ынчалза-даа Совет Эвилели болза, чепсеглениишкинни дүжүрер талазы-биле кандыг-даа, харын эң-не бичии-даа хемчегге амга чедир-ле шаптыктап келген. Каттышкан Штаттарның болгаш Англияның туружун барымдаалаар ужурга таварышкан-дыр. Совет Эвилели бодунуң бүгү саналдарын амыдыралга боттандырары болдунар арга чогун көргеш, эжикти хаггаш, чугаалажыышкыннардан үнүп чоруп, ядролуг эндере чепсеглениишкинниң үргүлчүлээрин ындыг янзы болдуруп шыдаар турган бе? Чок болбайн аан.

Марксизм-ленинизмниң принциптерин барымдаалап турар болган төлээде, Совет Эвилели «шуптузун кылыр азы чүнү-даа кылбас» деп мелегей болгаш өнчүк-чөнгээлиг политиканың кажан-даа талалакчызы болбайн турган.

Кижи төрелгетенниң дең кезии өлүп кырлыр апаар атомнуг дайынга бодунуң хуула чонунуң үш чүс миллион оолдар, кыстары кырлыр апаар дээрзин КУР-нуң удуртукчулары көңгүс тоомчага албайн турарлар-дыр. Кыдат удуртукчуларның чорудуп турары «шуптузун кылыр азы чүнү-даа кылбас» деп, кижизивес, хоралыг политиказы марксизм-ленинизмниң бүгү теориязы-биле болгаш практиказы-биле бүрүн удурланыышкак болуп турар деп, автор медеглеп турар.

Чарылдырыкчыларны буруу шаап турар

ОТТАВА. (СЭТА). Канаданың коммунистиг партиязының даргазы Тим Бактың чүүлдериниң баштайгызын «Канадиен Трибюн» солун парлап үндүрген. Кыдаттың компартиязының Төп Комитединиң алдагдалдыг үзел-бодалдарын ол чүүлде шүгүмчүлеп турар. Кыдатка парлап үндүрген «Ленинизм делгерезин», «Ленинизмниң тугунун адаа-биле» деп дептержигештерде идип үндүрген кол идеялар Москва Декларациязының болгаш марксизм-ленинизмниң диалектиктиг методологиязының ёзузунга шуут удурланыышкак болуп турар, ынчангаш ол идеяларны Кыдаттың компартиязының удуртукчуларының бодамчалыг бодалы кылдыр кижи бүзүрээри берге болуп турар деп, чүүлдүң автору айтып турар.

Ол дептержигештерниң Канадада калбаа-биле тарап нептерээн чоруу Канаданың Коммунистиг партиязының программазынга херек кырында дорт удурланыышкын болуп турар. Ол чорук болза ылаңгыя 1952 чылдың февральда бистиң чүүлдүг деп бадылаанывыс, политиктиг күштерниң деңзигүүрү таарымчалыг болуп турда база ажылчын аңгының массазы болгаш ооң демократтыг эвилелчилери улустуң дайынчы демократтыг хөделиишкининге каттышкан турда, Канадага капитализмден социализмче шилчилгени хамааты дайыны чокка чедип алган туруп болур дээрзиниң дугайында чүүлге удурланыышкак болуп турар.

ККП ТК-ның июнь 14-теги чагаазының утказын болгаш СЭКП-ниң болгаш ККП-ниң төлээлекчилериниң ужуражыышкынының бүдүүзүнде ол чагааны калбаа-биле тарадып нептеректенин ап көөрге, ийи партияларның аразынга дугуржулга чедип алырынга дузалаар эвес, а туруп турар маргылдааларны чидиглендирер болгаш чаа маргылдааларны болдурар дээн бодал ККП-ниң удуртукчуларынга бар турганы мырынай илдең-дир деп, Тим Бак онзалап демдеглээн.

Ядролуг шенелделерниң планынга удур

КАНБЕРРА. (СЭТА). Кылыр деп турар француз ядролуг шенелделер-биле холбаштыр Австралияның дүвүреп турар чоруу чүгле кижилерниң кадыкшылынга ол шенелделерниң таварыштырар айыылындан болган эвес, харын-даа ядролуг чепсектиң улам ынай тарап нептерээриниң кыжанындан болган деп, даштыкы херектер министри Баруик медеглээн. Франция болза ядролуг шенелделерни хоругдаар дугайында керээниң соонда делегей байдалының өскерилгенин барымдаалавайн турар-дыр деп, министр медеглээн.

И. Броз Титонуң медеглели

БЕЛГРАД. (СЭТА). ЮСФР-ниң президентизи И. Броз Тито югослав радиога, телевидениеге болгаш ТАНЮГ агентилелге медеглел кылгаш, Бразилияже, Чилиже, Боливияже болгаш Мексикаже бодунуң чоруур деп турар аян-чоруун ол чурттар-биле Югославияның найыралдыг харылзааларын улам ынай ханыладырынга болгаш быжыглаарынга улуг ужур-дузалыг болур болгаш улустар аразының кады ажылдажылгазын хөгжүдер сорулгаларга тайбыңга ынакшылдыг, депшилгелиг күштерниң салып турар нииты күжениишкиннеринге дөгүмнүг болур дээрзинге идегелин илереткен.

Аян-чорук үезинде Бразилияның, Чилиниң, Боливияның болгаш Мексиканың президентилери-биле хамаарышкан айтырыгларны, а ол ышкаш ук чурттар-биле Югославияның аразында харылзааларының айтырыгларын тодаргай чугаалажып көөр аргалыг болур дээрзинге идегелин И. Броз Тито илереткен.

Rapacki Plan-Abzug
aller Besatzungtruppen
und Friedensvertrag —
ENTSPANNUNG

Соңгу Рейн-Вестфалия чериниң атомнуг чепсегленишкинге удурланыкчылары Боннга (Германияның Федеративтиг Республиказы) митинг эрттирген болгаш чыскаал кылган. «Соок дайынның» болгаш чепсегленишкинни эңдере бүдүрериниң политиказындан Аденауэрниң чазааның ойталаарын хөй санныг плакаттар болгаш транспарантылар негеп турган.

ЧУРУКТА: чыскаалганнарның колонназы. Мурнунда плакатта мынча деп бижээн: «Рапацкийниң планы, бүгү-ле эжелел шериглерин үндүрүп чорудары болгаш тайбың керээ **ДҮШКҮҮРЛҮГ ЧОРУКТУҢ ЧАВЫРЛЫРЫН** айтып турар». **АДН-СЭТА-ның фотозу.**

ЭКИ ЫРГА ДӨМЕЙ...

Мооң мурнунда үнген № 217 «Шында» П. Раисаның чагаазын парлаан болгай. Бо солунда ол чагаага ийиги харыыны парладывыс. Ынчангаш ол чагаага харыылар мооң-биле доозулган.

— Бирээ, ийи, үш, дөрт... Бирээ, ийи...

Дикторнуң үнү ажык соңгадан мырыңай-ла садка дыңналып келир. Ам-даа эрте. Ынчалза-даа кожаларга ол моондактавас: Москва чоогунда Салтыковка суурда эрги, шышпың бажыңның чурттакчылары шагда-ла тургулап келген. Херим биле бажың аразында ынай черде тараан чечекти чамдыктары суггарган, бир кижи суглап чоруткан: мындыг өйде суг хөй херек.

А бажыңның иштинде ооң ээлери хөглүг-биле чугаалажып, чем кылып турар.

— Чүгүрү-үп...—деп диктор командылаар.

Редиска биле согуна одуругларының аразында кокпалап Борис спортчузуг чиик маңнап турар.

— Ханы, дески тыныңар.

Борис эгиннерин бедидипкеш, карактары-биле одуругларже хыйыртай көргүлээр.

«Багай-дыр, бок үнүш чий берген, даарта эртен арыглаар-дыр» — деп ол демдеглеп алыр.

Ам ол радиону шоолуг дыңнавастаан.

— Суг эвээш-тир, а ажыл соонда бисте хурал болгай. Озалдап келир апаар мен... Ажырбас, ам база чүгүргеш келийн... Лидок, хууңну каям, чүге дээрге суг четпес-тир: бөгүн саадап келир кижи мен!

...Он беш минута болганда, «Фрезер» заводтуң ажылдакчылары, аныяк ирей-кадай Лида биле Борис Лободовскийлер чемненип олурупкан.

— Ой, Борька, шиви оюну дег, кылаңдырып олур сен!

Ол дээрге, ооң бажында, кирбиктеринде дамдылай берген сугну хүн чырыдыпканы ол.

— Бөгүн сээң хүнүң аар болур, Боря...

— Ындыг, чиик эвес хүн болур. Ажырба-ас, Лидок! Шыда-ар бис,— деп ол узадыр чугаалааш, Лиданың бажының дүгүн сербейти суйбапкан.

Ырактан электричканың узун үнү дыңналып келген.

— Чоруулу, чоруулу. Медээлеп тур...

— Бажым дүгүн селберертип алгаш, ам чоруур деп де...

Ажылга баар бо өйде станцияга чедир автобус кезээде долу болур, ынчангаш Лида биле Борис чадаг базыпканнар.

— Дүргеде, Лидок. Электричкага чедир спортмарш кылыылы.

Борис заводунга ынакшый берген. Чоокта чаа слесарь ону 15-ки цехтиң улуг мастеринге томуйлаан. Ол — саарылга цеги. Ынчаарга Бористиң амыдыралының идеалы, эчис бодалы эки инженер-инструментальщик болуру турган. Тергиин тускай эртем ол! Ынчалза-даа партком секретары ынчаарда мынча дээн:

— Бистиң заводувусту бодуң билир болгай сен. Мактаан херээ чок. Саарылга цегин көрем... Бис ында амдаа кырган-ачавыстың тергезинде олуруп чоруп турар-дыр бис. Чоокку үеде кылыглар савалаар черни долузу-биле автоматчыдар ужурлуг бис. Бистиң фрезеривистиң хөй-хөйү, кезип эмнээриниң херекселдери дег, нарын болгай. Оларны хумагалыг савалаар херек. Ол цех—хожудаңгай черивис ол. Ынчангаш, аныяк коммунист сени ынаар чорудуп тур бис...

Ынчаарда, партком хуралының соонда кежээ, Борис бажыңынга кадайы-биле үр олуруп келген. Сайгылгаан безин кывыспааннар. Хөөн дээрге, шуут сөглээрге, пат турган.

— Инструментальщик деп чүвени бода-даан, Лидок. Чогум чүве ол-дур! А ам савалакчы болур, база ооң кырынга сайгарыкчы. Шалың база куду болур.

— Боря... ажырбас—деп, Лида чымчак чугаалаан.—Ылгал шоолуг эвес-тир...Кол чүве—ажылдың солун, перспективтиинде болгай-ла.

Ынчаарда Бористиң сеткилинге чиик эвес турган.

А ам... Ам Борис мынчаар санап турар: заводта бистиң цегивистен солун чер чок. А моон соңгаар чүү болурул? Цех-завод-автомат болур! Ажыл-даа дикчок! Шын болган-дыр сен—деп, кадайын четтиришкин-биле бодагылаар...

Завод ам бүдүн автоматтыг шугумнарны чагып турар. Улуг институттар-даа, конструктор бюролары-даа цехке тергиин дериглелерни белеткеп турар. Бүдүрүлгениң экономиказы... Ооң кайы хире солунун болгаш нарынын чүгле маңаа Борис ёзулуг билген.

...Вагонда улус долу. А олар ботботтарынче кыстынчып алган турганнар, маажым чугаалашкылаар:

— Солун кылдыр бодап алган-дыр, ындыг бе?

— А сен база-ла угааннгбайым болгай сен.

Долгандыр турган кижилерни бужургандырбас дээш, олар аяар каттыржырлар.

— Ынчангаш, ийилээн баар-дыр бис але, Лидок... Мырыңай чаа Борис аңаа мынча дээн:

— Москваның экономика институдунга кирейн деп. Белеткенири-биле өөредилге номнары эккелдим бо. — Оон немеп каан:—Аңаа ийилээн өөренииили бе?

— Сен черле ындыг сен, ийилээн дээр. А херек дээрге баштаксанчыг эвес-тир—институт! Артында-ла кежээки салбыры. Сен ону чиик деп бе? А мен база кирип алырымга, өг-бүле, уруувус? Амдызында чааскаан өөрен. Бир-ийи чыл ужуруун билип, деңгерлип ал. Ынчаарда мен база кириптейн. Сен мээң консультантым болур сен.

— Өскелер ийилээн өөренип-ле турар-дыр, Лида!

Ынчалза-даа Лида бодунуунга турупкан. Ол ынчаарда харын оларның аразынга элээн кырыш болган.

— Кай сен мени кырган кадай деп бе? Институт доозуп четтикпес мен бе ынчаш? Баштайгы чылдарда сеңээ дузалаксай-дыр мен. Сени шыдашпайн баарыйна деп коргарым ол-дур. Сээң ажыл-хүлээлгең база дикчок болгай...

Ийет, ындыг, олар Бориске хөй турган. Комсомол комитединиң кежигүнү. Цехте партийжи ажыл. Бут бөмбүү. Өөрүн канчап каар боор — оларның командазы артында-ла заводта дээрелерниң бирээзи болгай. Ынак номнар...

— Ийет, бажыңга база боттуң ажыл-агый херээн черле кызырар апаар-дыр — деп, кадайы уламчылап турган...

Борис дээрге, хомудаанындан чушкуузун суйбагылаан.

— Ийет, ийет...

Бодунуң ынчаар өзе бергенин Борис боду эскербээн...

Сес классты доосқаш, заводка ол келген. Оортан-на шеригже чорупкан. Оон база-ла заводка кээп, эрги черинге, эрги өөрү-биле ажылдай берген. А өөрү дээрге шилип каан дег: хөглүглер, бут-бөмбүкчүлери. Кежээ болурга-ла танцылаар азы мячик-биле шөлче үнүптерлер. Чамдыкта кежээ бут-бөмбүүнден ойладып көрээли дээрге, кадайлыг эрлер: «хоржок мен, кадайымга ажыл-агый талазы-биле дузалажыр кижи мен» дээрге, ынчаарда Бориске билдинмес тургулаан.

...Харылзаа техникумунга турган ол улуг карактарлыг уруг-биле Борис таварылга болуп таныжа берген. Олар чеже кежээ кады олурбаан, чеже катап боданмаан, чеже маргышпаан, ийет, база чеже күзеп бодаваан чүве дээр! Харын ол ынчаарда он классты ыявыла доозар деп шиитпирлээш, Борис школага кирген ол.

...Куда дүжүп турда, ооң өөрү хомудал чокка чугаалааннар:

— Эки бут-бөмбүкчүзү турган чүве. Ам сээң орнуңну тывар апаар-дыр.

— Ол чүү дээриңер ол, эштер, биске ам бис дээш аарыыр база бир кижи немежир-дир харын!—деп, аныяк Лида оларга өөрүшкүлүг чугаалаан...

Удатпаанда өг-бүлеге өөрүшкү болган: уруг божаан. Өөрүшкүнү кандыг дээрил!

— Чараш уруумну, мээң-биле кара чаңгыс-дыр, чүгле бичиизи кончуг...

Ынчангаш Борис бодунуң «бичии бодунче» чүгүрүптер. Канчап чүгүрбес боор: уруг биче аарып турар, а Лида база ам-даа кошкак... Лидага Борис шагда-ла дузалап чаңчыгып калган. Тура ийилээн чурттап турганнар. Авай-даа, ачай-даа чок — чүгле боттары. Чүгле ханы сеткилинде Борис кайгаар: кылыр чүвениң көвейин, ону кажан доозар боор. Херээженнер канчап шыдажыр чоор? Бир-ле катап кадайы: «Бистиң-биле шагзырай берген боор сен, Боря, хилинчектели бердиң. Дыштанып ал, бодум шуптузун кылып алыйн» дээрге, Борис харын-даа ажына берген: «Мону чүү хилинчектенишкин дээр боор?»

Уруу эттине берген. Лида база сегээн. Шак бо аас-кежиктиг өйде Лида дээрге техникумда өөредилгени каар деп шиитпирлээш, документилерин безин оортан ап алганын Борис билип каан.

Олар каш хонукта чугаалашпааннар.

— Чүге ынчаарың ол?— деп, амна Борис айтырган.

— Ол тускай эртемге хөңнүм чок кижи мен. Өөрүм ынаар өөрени бээрге, кире бергеним ол...

— Мээн-биле чоп чугаалашпадың, чөвүлешпедиң? Өске кижи эвес-тир мен...

— Сени ажына бээр боор дээш коргуп турдум — деп, Лида миннип чугаалаан... Буруулуг болдум, Боря, шын эвес кылган мен, сөзүм берейн: Аня бичии өзүп келирге, ыявыла өөренир мен...

Оон бээр ам барык ийи чыл эрткен. Борис школаны чедиишкинниг-биле дооскан. Лида оларның заводунуң саналга төвүнге ажылдай берген, ам саналга машиналарының техниктериниң курузун доозуп турар... Оон бээр олар маргыжып көрбээннер. Ам кээп поездиде турарлары бо... Лида чымчаа-биле, чүткүлдүг-биле: амдызында чааскаан өөрен — деп турган. Заводче олар хая көрүнчүп алгаш чоруп органнар, чүгле хаая-хаая кыска сөстер-биле солчур ол-ла.

Борис хүннү бадыр пат боданып, телефонче бо-ла көре бээр турган.

— Бөгүн Лидаң чоп чаңгыс-даа долгавайн-дыр бо?—деп ооң өөрү кайгагылаар-даа.

— Чай чоктар — деп, ол туражок харыылаан.

А боду дээрге, Лида-биле чугаазын катап-катап бодап, ооң-биле чөпшээрежип турган: хей изигленген-дир мен. Ооңуу чөп. Ам ол меңээ дузалаар, а оон мен — аңаа дузалаар.

Мырыңай дүштеки чем мурнунда телефон кыңгырт дээн. Ынчангаш Лиданың төрээн үнү, кезээдегизи дег, далаштыы-биле, чүү-даа болбаан чүве дег, чугаалаан:

— Столоваяже чоруулу, сагындырбас болза, чемнениң уттуптарың чадавас.

А Борис аажок өөрүп харыылаан:

— Утпас мен, Лидок. Ам дораанна маңнаптым...

— Анютканы сакты бердим — деп, чемненип ора Борис чугаалаан, базар чер мырыңай тыппас-тыр мен. Ээлчег соонда, комитетчилеривис чыглып турар аразында, садикке чүгүрүп четкеш, уруумну көрүп алыйн дээш. А субботага чедир ырак болгай.

— Мен база — деп, Лида ындыг.

—Кады маңнаптаалы..

Олар садиктен үнүп кел чыдырда, Борис чугаалаан:

— Лидогум, келир неделядан белеткенип олуруптайн дээш. Шак эвээш болур. Артык ажылдаан шагтарывыска шөлээ ап алгаш, ол хүн кады хүнзээли, Анютканы база ап алыр бис..

— Угааннгнымыны аа! Тергиин бодап алган-дыр сен...

Ол хүн олар чүнү кылбаан дээр, барбаан чери-даа чок, хүннүң кысказы-ла кончуг болган. Олар арыгдаа кирип, улуг боодал чечек база эккелгеннер, артында-ла уруунуң амыдыралында бир-ле дугаар чыгган чечээ. Кино-даа чораан.

Ол хүн эрте берген. Имир кирип келген. Оларның уруу удаан. Лида биле Борис стол кырының лампазында номчаан олурганнар.

— Эки-дир, чүгле бо эки хүннүң эрте бергени хомуданчыг-дыр — деп, Борис чугаалаан.

— Ол чүң боор, Боренька, мурнувуста ам-даа бүдүн чуртталга бар болгай!.. Бүдүн...

В. КУЗНЕЦОВ.

КАЯА ӨӨРЕНИРИЛ?

(Уланчызы. Эгези 2-3-кү арыннарда).

билип алырын үргүлчү кызары, пропагандистер-биле, консультантылар-биле, марксизм-ленинизмни боттары өөренип турарлар-биле эш-хуузунда чугаалажып, коммунистер чүнү, канчаар өөренип турарын сонуургап турары чугула.

Коммунистерниң идейлиг өзүлдезин контрольдап болбас дээр янзылыг чүве чугаалаар дээш, чамдык эштер политөөредилгениң эки-тура барымдаалаар принцивинге чыдагааннап турарлар. Ийе, эки-тура барымдаалаары политиктиг чырыдыышкынны организастаарының кол принциви боол келген болгаш болуп артар-даа. Политөөредилгеге чагырып дужаар чорукка удур. Коммунистерни болгаш кежигүн эвестерни шуптузун, оларның күзелинге чөрүштүр, кандыг-бир бөлгүмге кииргдаызылап каар чорукка удур партия шиитпирлиг демисежип турар. Кижи бүрүзү өөредилгениң ону сонуургадып турар хевирин шилип алыр эргезин херек кырында хандырар ужурлуг. Ынчалза-даа эки-тура барымдаалаар чорук нииты билиин калбартырынче, угаан-бодалын байыдарынче медереллиг чүткүлге үндезилеттинген турар дээрзин база барымдаалаар апаар. «Теоретиктиг билиин бедидери бирги ээлчегде ооң бодунга херектиг дээрзин коммунист бүрүзү билир ужурлуг. Ол билиглер кижиниң амыдыралын улам-на угаангыр, улам-на утка-шынарлыг болгаш солун болдуруп турар. Политиктиг өөредилгеге медереп билинген иштики хереглел — ооң чедиишкининиң үндезини» — деп, ТК-ның Пленумунга эш Л. Ф. Ильичев чугаалаан. Парторганизацияның сорулгазы — коммунист бүрүзүнде ындыг хереглелди бүгү тала-биле хөгжүдери болур. Мында кандыг-даа айтырыг чок ышкажыл. Ыяавыла өөренир херек. Идей-теоретиктиг деңнелин бедидери — партия кежигүнү бүрүзүнүң хажык чок күүседир ужурлуу уставтыг негелде-дир. Коммунистерниң идейлиг дадыгыышкыны быжыг болган тудум-на, марксисчи-ленинчи теорияны олар ханы шиңгээдип алган тудум-на СЭКП-ниң Программазын болгаш Уставын амыдыралга боттандырар дээш, кижилерниң коммунистиг кижизидилгези дээш, моральдыг дүрүмнүң принциптериниң боттаныышкыны, совет кижи бүрүзүнүң күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин бедидери дээш партия эге организацияларының ролюн болгаш харысалгазын бедидер дугайында ТК-ның июнь Пленумунуң айтыышкыннары улам чедиишкинниг күүсеттинер.

БИР ЭВЕС КОММУНИСТ ТЕХНИКУМДА (ИНСТИТУТТА) АЗЫ АЖЫЛЧЫН АНЫЯКТАРНЫҢ ШКОЛАЗЫНДА ӨӨРЕНИП ТУРАР БОЛЗА, ОНУ ПАРТИЯ ЧЫРЫДЫЫШКЫНЫНЫҢ ЧЕТКИЗИНЧЕ ХААРА ТУДАРЫ АЛБАН БЕ?

Бистиң амыдыралывыс шапкын бурунгаарлап турар. Ам үеде чүгле инженер-техниктиг ажылчыннардан эвес, харын ажылчыннардан болгаш колхозчулардан база нииты билигниң бедик деңнелдиг болуру негеттинип турар. Коммунистерниң нииты билииниң деңнелин бедидеринге парторганизациялар бүгү тала-биле дузалап, эргежок чугула таарымчалыг байдалды тургузуп бээр хүлээлгелиг.

Коммунистиң кежээки школага, техникумга азы институтка заочно өөредилгези — ол дээрге чугула партийжи херек. Ол аажок күжениишкинни негээр. Мооң ужурунда коммунист бүдүрүлгеден чардыкпайн өөренип турар болза, ону партия чырыдыышкынының четкизинге өөрензин деп албадаваза чогуур. Оон ыңай бүгү өөредилге черлеринге ниитилел-экономиктиг эртемнерни база өөренип турар болгай.

МАССАЛЫГ ПРОПАГАНДАНЫҢ ХЕВИРЛЕРИНИҢ РОЛЮ КАНДЫГ БОЛУРУЛ?

Массалыг пропаганданың хөй янзы хевирлери сөөлгү чылдарда тыптып келгилээн. Хөй муң делгереңгей лекторийлер, техниктиг, көдээ ажыл-агый билиглериниң, культураның, кадыкшылганың университеттери ажылдап турар, улусчу номчулга калбаа-биле чоруттунуп турар. Олар коммунистиг партияның иштики болгаш даштыкы политиказының, тодаргай экономиканың чугула айтырыгларын делгереңгей болгаш чедингир хевирлер-биле ажылчы чоннарга тайылбырлап, оларны техниктиг депшилге-биле, эртемниң, культураның чедиишкиннери-биле, мурнакчы дуржулга-биле таныштырар хүлээлгелиг. Элээн хөй университеттерде политиктиг темаларга, СЭКП-ниң Программазының, партияның болгаш чазактың эң чугула шиитпирлериниң, иштикиниң болгаш даштыкының амыдыралында чугула болуушкуннарның дугайында лекцияларны номчуп турар, олар дыңнакчыларның литература-биле боттарының ажылы-биле неметтинип турар. Ындыг болганда бо хевирлерни марксизм-ленинизмни, эртемниг коммунизмниң чугула айтырыгларын массаларга пропагандалаарынга, ылаңгыя ажылчы чоннарның политчырыдыышкынын чурттап турар черлериниң аайы-биле организастаарынга калбаа-биле ажыглаар херек.

Массалыг пропаганда политөөредилгеже кижилерниң сонуургалын бедидер, политиктиг чырыдыышкын системазының кайы-бир хевиринге доктаамал өөрениринче хандыдарынга оларга дузалаар ужурлуг.

ПРОПАГАНДИСТЕРНИ КАНЧААР ШИЛИП АЛЫР БОЛГАШ БАДЫЛААРЫЛ?

Пропагандистен, ооң марксизм-ленинизмниң утка-шынарын, партияның политиказын тайылбырлап тура, бодунуң сеткил сагыжын ынаар сиирип, большевикчи чүткүлдүг, боду бүзүрелдиг болуп билиринден пропаганданың чедиишкинниг болуру шиитпирлии-биле хамааржыр.

Ниитиге хүндүткелдиг, авторитеттиг, ханы бүзүрелдиг, чогуур нииты билиглиг болгаш политиктиг белеткелдиг, башкылаар эртемин эки билир, теоретиктиг чүүлдерни практиктиг сорулгалар-биле чогадыкчы харылзаштырып билир, эң-не нарын айтырыгларны безин билдингир болгаш дириг кылдыр тайылбырлап шыдаар шак ындыг кижи ёзулуг пропагандист боор шыдаар.

Бо негелделерни барымдаалап тургаш, бөлгүмнерни болгаш семинарларны удуртурунче мергежилдиг коммунистерни партия, профэвилел болгаш ажыл-агый удуртукчуларындан, улус ажыл-агыйының тускай эртемнигleриңден, эртем ажылдакчыларындан, башкылардан, интеллигенцияның өске-даа төлээлеринден, бүдүрүлгениң элээн шыырак белеткелдиг мурнакчыларындан калбаа-биле кирииштирип тургаш, пропагандист кадрларны шилип алыр херек.

Кайы-бир коммунисти бөлгүмнүң азы семинарның удуртукчузу, консультант кылдыр бадылаар мурнунда ооң-биле хандыр чугаалажып, ооң хүлээлгезин, аңаа берип турар даалганың харысалгалыын аңаа тайылбырлаары, ол теоретиктиг болгаш методиктиг кандыг дузаны хереглеп турарын тодарадыры чугула.

Пропагандистерни парторганизацияның азы парткомнуң бюрозу ыявыла олар олуржуп турда бадылаар. Ону өөредилге чылы эгелээр мурнунда кылза чогуур, чүге дизе пропагандистер кичээлдерге эки белеткенип ап, дыңнакчылар-биле таныжып, оларның сонуургалын болгаш негелделерин эрте билип алыр болгай.

Пропагандисти бадылап тура, ону хөй-нииты даалгаларындан хостаар дугайында сагыш салыры кончуг чугула. Пропагандистер хары угда беш-алды даалгаларны күүседип турган таварылгалар бар.

Чижээ, Алма-Ата областың Каскеленск бүдүрүлге эргелелиниң Чемолган совхозунуң кадрлар талазы-биле инспектору эш Зозуляның редакцияга бижээни болза: «Мен совхозтуң төп аппарадында партия организациязының секретарынга соңгуттум, ооң-биле кады политиктиг билиглер үндезинин өөренир бөлүмнү удуртуп турар мен. Оон ыңай «Билиг» ниитилелиниң бөлүүнүң даргазы, совхозтуң шоодуглуг солунунуң редактору болгаш чурукчузу, делегей байдалы номчуур лекторларның заочно школазының дыңнакчызы болуп турар-дыр мен. А партбюронуң түр даалгаларын чежени күүсеткен дээр боор!» Бо дээрге кемниг практика-дыр. Ындыг чорук политиктиг чырыдыышкын херээнге хора чедирер. Харын мооң ужурунда пропагандистерге хөй даалга бээр чорукту соксадыр деп СЭКП ТК-ның июнь Пленуму негээн.

Пропагандист кадрларның эртемнер аайы-биле мергежилин улам боттандырар херек. Чаңгыс-ла ол бөлүктү хөй чылдарда удуртуп, олар-биле кады партия төөгүзүнден философияже, ооң сөөлүнде политэкономияже дээш оон-даа өскелерже кады шилчип чоруур эштер бар. Пропагандист кадрларның ындыг универсализми бисти ам хандырып шыдавас. Биске тускай мергежээн пропагандистер — төөгүчүлер, экономистер, философтар, делегей байдалы башкылаарлар—боттарының башкылаар эртемин, ооң башкылаашкын методиказын хандыр билир кижилер херек. Чүгле мындыг арга-биле пропаганданың идей-теоретиктиг деңнелин бедидерин чедип ап болур. Маңаа дүүштүр пропагандистер-биле ажыл база улам ылгалдыг болуп, оларның мергежилин, белеткелиниң болгаш дуржулгазының деңнелин барымдаалап чоруттунар ужурлуг. Пропагандистер-биле ажылдың эң-не идепкейлиг хевирлери: чогадыкчы чугаалажып көрүүшкүннер, дискуссиялар, теоретиктиг болгаш методиктиг конференциялар дыка калбарып нептерээр. Пропагандистерни методика-биле чепсеглээринче, оларга янзы-бүрү методиктиг дуза чедиринче кол кичээнгейни угландырары, оларның организакчы ролюнуң бедииринге бүгү тала-биле дуза чедирери чугула.

Пропагандистерге теоретиктиг болгаш методиктиг дуза чедирер, оларның дуржулгазын мөөңнээр болгаш нептередир талазы-биле политиктиг чырыдыышкын бажыңнарының болгаш кабинеттериниң ролю улам улгадып өзер ужурлуг.

(«ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ» ЖУРНАЛДАН).

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: **«Элезинниг ховулар болгаш шыргай арыглар»** 10, **«Альба Регия»** 12, **«Бистиң бажыңывыста эр»** (1-ги сериязы) 2, 5.10, **«Бистиң бажыңывыста эр»** (2-ги сериязы) 3.40, 6.50, **«Бистиң бажыңывыста эр»** (1, 2 серияларны) 8.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Шугумналчак рейс»** 11.15, 1.15, **«Кижи төрүттүнген»** 3.15, 5.15 9.15, **«Рапсодия»** 7.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **«Саша»** 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Дубровский»** 3.15, 7.15, **«Дон Жуан»** 5.15, 9.15 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: **«Үшкү ракета»** 5, 7, 9 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 24, 25 — 38, идеология килдизиниң 37 — 13; харысалгалыг секретарьның 23 — 35, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25 — 38, 23 — 54, үлегүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21 — 27, иштики информация килдизиниң 20 — 60, бухгалтерияның 31 — 75, корректорларның 21 — 47, солун келбейн барганда 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01341.

Культура министерствозунуң типографиязы